

Història de la Filosofia

Contemporània I

Singularitat, subjectivitat, sistema, saber

Primavera, 2024-2025

Constant Nieuwenhuys, (fragment de) *Mobiel ladder labyrinth* (1967)

*Aquests apunts poden contenir imprecisions.
No són substitut d'anar a classe, ni pretenen suplir la docència.*

Professor: Yanko Moyano Diaz (ymoyano@ub.edu)

1.1 Filosofia contemporània més enllà del romanticisme

La **filosofia contemporània** es desplaça vers la **singularitat**; particularment a la vida quotidiana. Tot i l'esforç de **Heidegger** per reformar la metafísica un pot trobar en el *Dasein* l'intent per captar allò impossible de captar: la **quotidianitat**, l'**autenticitat** del *Dasein*. Les influències romàntiques són clares: voler trobar la profunditat de cadascú. S'hi entrelluca la **transcendència** de l'individu.

Al segle XX, en la mesura que es desplaça l'èmfasi des de la idea de l'ànima o l'essència humana vers la **vida i l'experiència humana**, s'ofereix l'oportunitat d'entendre l'**ésser absolut** dins de la **diversitat** i l'atomicitat. Ja no impera el problema de la unitat de l'ésser humà, sinó del *jo* de cada moment de la vida de cadascú. Això s'acaba convertint en un problema d'**identitat personal**; per ara, però, la intenció és trobar com explicar una vida, una experiència sempre canviant, formada per **fets singulars**.

S'identifica amb el problema de la **solitud**: l'ésser únic té problemes per resoldre la **concurrència** del món, la **convivència** amb altres éssers vius. A més, es posa en relleu la dissidència respecte a la normalitat imposada per la societat moderna, evidenciant la **tensió** entre la **singularitat** de cada individu i les **convencions** socials establertes.

1.1.1 Internacional Situacionista

El **moviment situacionista** es configura com una continuació de les propostes avantguardistes, iniciades amb el *Primer Manifest Surrealista* (1924) d'André Breton, que va inaugurar una nova orientació en la **rebel·lió de la subjectivitat** contra les formes tradicionals d'expressió cultural. Les publicacions de l'*Internacional Situacionista* (1958-1969) obren un món nou; un bon camp d'estudi per saber on es vol arribar amb el pensament del segle XX. Engrega una **revolució contra l'estètica burgesa**, diu: la del segle XIX.

Per nosaltres, el **surrealisme** va ser només el començament de l'**experiència revolucionària cultural**[.]¹

És un moviment, fundat per Guy Debord i format per **artistes i intel·lectuals**, que aspira a acabar amb el **sistema opressiu de la societat de classes** i combatre la **ideologia contemporània** de la civilització occidental: l'anomenada **dominació capitalista**. El seu no és un argument teòric,

¹ *Internacional Situacionista*, 1, p. 11.

però toca **temes filosòfics clàssics**. Les seves obres i propostes influeixen notablement en la cultura europea i són encara vigents.

El cinema és l'art central de la nostra societat, i en aquest sentit ha buscat el seu desenvolupament en un moviment continu d'integració de noves tècniques mecàniques. El cinema es presenta així com un **substitut passiu de l'activitat artística unitària** que resulta ara possible. Aporta poders inèdits a la força reaccionària i desgastada de l'espectacle sense participació.²

El cinema embrixa: crea un espectacle, **una il·lusió de viure una vida que no s'està vivint**, més enllà de ser un espectador. Aquest és un tema clàssic del XIX: la contraposició entre la humanitat dels avenços **tecnològics** i l'**alienació** que provoquen.

La vida corrent, condicionada fins ara pel problema de la subsistència, **pot ser dominada racionalment**; aquesta possibilitat es troba al centre de tots els conflictes del nostre temps i **el joc ha d'envair la vida sencera**, trencant radicalment amb un temps i espai lúdics il·limitats. No tindria com a fi la perfecció, almenys en la mesura que tal perfecció signifiqui una construcció estàtica oposada a la vida. Però pot proposar-se **dur a la perfecció la bella confusió de la vida**.³

La realització efectiva de l'individu, igualment que l'experiència artística que desvela els situacionistes, **passa obligatòriament per la dominació col·lectiva del món**: abans que això no hi ha encara individus, sinó ombres que freqüenten els objectes que d'altres els ofereixen anàrquicament. Ocasionalment trobem individus aïllats que es mouen a l'atzar. Les seves emocions divergents es neutralitzen i mantenen un sòlid entorn d'avorriments. Aniquilarem aquestes condicions prenent en alguns punts **la senyal incendiària d'un joc superior**.⁴

La **vida** s'ha de convertir en un **joc**.

Joc
Un desafiament continu sense una presència estàtica.

Figura 1. Joc

² *Internacional Situacionsita*, 1, p. 13.

³ *Internacional Situacionsita*, 1, p. 14.

⁴ *Internacional Situacionsita*, 1, p. 16.

Professor: Yanko Moyano Diaz (ymoyano@ub.edu)

2.1 Filosofia moderna de l'alienació i la ideologia

El primer enfoc més o menys explícit d'**alienació** es troba en **Rousseau**: un punt definitori de la **Il·lustració**. Defensa que la pròpia **societat imposa** un conjunt d'idees o desitjos que no són naturals en l'ésser humà: el distorsiona. També planteja una forma d'**anti-cultura**: qüestiona les normes i els valors imposats per la cultura dominant, impulsant una **rebel·lió** cap a la construcció d'una **subjectivitat autònoma**.

Alienació segons Rousseau	Ideologia segons Rousseau
Discurs sobre la desigualtat entre els homes.	Substituïda per l' artifici de l'educació formal.

Figura 1. Alienació i ideologia segons Rousseau

Hi ha una **lògica natural** base sobre la qual apareix, es construeix, l'**artificialitat**. Se suposa que l'objectiu d'un bon **sistema polític** és desenvolupar-la a favor de la **lògica natural**; però això no és necessàriament així. El **contracte social** (tant en **Hobbes**, com en **Locke**, com en **Rousseau**) segueix aquesta reflexió i apareix en benefici d'una **naturalesa humana**.

Alienació
Es dona en una societat que no és lliure : no se li permet el lliure desenvolupament d'una naturalesa.

Figura 2. Alienació

L'**educació** formal és un **artifici** que **impedeix**, per ser un artifici, el desenvolupament natural de l'ésser humà. Per tant, només des de fora podrà una entendre's a si mateixa.

El terme *alienació* torna a aparèixer en **Hegel**:

Tesi	Antítesi	Síntesi
L'ésser humà està alienat .	Es guanya la consciència que un no és natural.	L'ésser humà és conscient .

Figura 3. Alienació segons Hegel

Per **Hegel**, la **ideologia** implica un **procés d'ascens progressiu**.

Ideologia
Successió d'idees que subratlla la distància entre la realitat i la capacitat del subjecte per crear i comprendre sobre allò prèviament creat i comprès.

Figura 4. Ideologia segons Hegel

Feuerbach pensa un problema més específic de l'**alienació**: el de la **religiositat**.

Alienació
L'ésser humà projecta en els déus allò que li és propi però no pot desplegar en la vida quotidiana: <i>felicitat, perfecció, omnipotència...</i> Però cal que s'adoni que, en el conjunt , sí que ho té.

Figura 5. Alienació en Feuerbach

És el mateix que fa **Hegel**, que projecta en l'**esperit** tot allò que és de l'individu. **Marx** ho duu al món de la **praxis**: *la moral, el bé...* són productes de l'activitat dels ésser humans. **El món que s'oposa a la praxis és allò ideològic**: apareix l'**alienació** com la producció d'allò que no és seu.

2.1.1 Alienació i ideologia

Alienació
Pèrdua o secessió de la condició humana.

Figura 6. Alienació

L'ésser humà ha de viure dins de la **ideologia** per creure normal la **falta d'algun aspecte** seu, com ara la *condició humana*.

Ideologia
La realitat invertida.
Implica una mena d' amagar la realitat : una pantalla que es col·loca entre el subjecte i la realitat.
Una mena d'obstacle que s' interposa entre el <i>jo-consciència-subjecte-reflectiu</i> i la comprensió veritable del món. Inhibeix la possibilitat de jutjar la naturalesa tal i com és.

Figura 7. Ideologia

Cal comparar el concepte d'**ideologia** amb al concepte de **cultura**: quelcom creat **artificialment**. La seva artificialitat denota la capacitat del **subjecte** per expandir-se en tant en **creador d'idees**.

Cultura
Les determinades institucions culturals.
Conjunt de costums i hàbits que identifiquen un grup.
El llenguatge : un sistema de signes i significats .
Allò artificial ; contraposat a allò natural .

Figura 8. Cultura

El **sistema de significats** és una xarxa que se superposa, s'alimenta de si mateixa en determinar el significat d'uns signes en base d'altres: ho conté tot. El pla de la significació i el pla de la vida quotidiana sempre estan separats, amb allò que passa en el segon podent modificar el primer.

Figura 9. Separació i direcció d'influència entre els plans de la vida quotidiana i de la significació

Els canvis en el pla de la significació **no canvien el passat**, sinó la manera com es **comprèn**. **La cultura no és natural**: mai és el que realment va passar. És **interpretació**. La filosofia fa el mateix: tergiversa la realitat intentant explicar-la.

Cultura Reflex i prefiguració, en cada moment històric, de les possibilitats d'organització de la vida quotidiana[.]⁵

La principal lliçó a extreure és que el pensament revolucionari ha de fer la **crítica de la vida quotidiana** en la societat burgesa, propagar una altra idea de **felicitat**.⁶

Les **institucions culturals** són una mena d'espai o separació abstracta d'una àrea de producció de continguts. Es distingeixen de les legals, polítiques, etc. La **política** se subordina a l'esforç de prendre el **control** de la vida i l'experiència.

2.1.2 Ricoeur

Ricoeur respon a la *praxis* de **Marx**. Es pregunta: *si la ideologia és una falsació d'allò real, com es podria crear una imatge real d'allò real, si la pròpia imatge ja és una abstracció?*

La **ideologia** constitueix així el **procediment general** mitjançant el qual el procés de la **vida real**, la *praxis*, és **falsificat** per la **representació imaginària** que els homes es fan d'aquest. Es veu de seguida com la tasca revolucionària es vincula amb la teoria de la ideologia. Si la ideologia és una imatge deformada, una inversió, una dissimulació de la vida real, es tracta de **tornar a posar sobre els peus l'home que camina sobre el cap**.⁷

[L]a **metàfora de la inversió** oculta alhora una llacuna greu de l'explicació. Si s'admet que la vida real –la *praxis*– precedeix de dret i de fet a la consciència i les seves representacions, no es comprèn com la vida pot produir una imatge de si mateixa i, amb més raó, una imatge inadvertida. Només es pot comprendre això si es percep en l'estructura mateixa de l'acció una **mediació simbòlica** que pot ser pervertida. Dit d'una altra manera, si l'acció no està ja plena d'allò **imaginari**, no es veu com una imatge falsa podria néixer de la realitat.⁸

El **llenguatge** és una mediació entre els mots del parlant i el significat d'allò que vol dir. **Ricoeur** observa que **denunciar la ideologia per ser falsa** implica que es pot crear una imatge vertadera; però la creació d'una imatge vertadera, o falsa, **requereix mediació**. La noció d'ideologia implica també justificació: **justifica** una relació entre agents, de **poder**.

De la mateixa manera, la **cultura** implica una **estructura valorativa** (*bo, dolent, bell, lleig*) que consolida i **eternitza** un seguit de **relacions** entre agents i coses.

[N]o es pot concebre una societat que no es projecti i **es doni una representació de si mateixa** sense recórrer a aquesta **retòrica** del discurs públic, a aquestes figures i aquests trops. No hi ha en això cap debilitat i menys encara un vici, sinó un **funcionament normal del discurs barrejat amb l'acció**, amb aquesta acció **que Marx anomena *praxis***.⁹

Ideologia i cultura semblen tenir la **mateixa funció**.

⁵ *Internacional Situacionsita*, 1, p. 18.

⁶ *Internacional Situacionsita*, 2, p. 42.

⁷ Paul Ricoeur, *Del Text a l'Acció*, La ideologia i la utopia: dues expressions de l'imaginari social, I, p. 351.

⁸ Paul Ricoeur, *Del Text a l'Acció*, La ideologia i la utopia: dues expressions de l'imaginari social, I, p. 352.

⁹ Paul Ricoeur, *Del Text a l'Acció*, La ideologia i la utopia: dues expressions de l'imaginari social, I, p. 353.

Hermenèutica de Ricoeur	Marxisme de l'Internacional Situacionista
Per camins diferents, se centren en la qüestió de la separació entre cultura i singularitat , llibertat.	
Busquen com fundar una activitat creativa, una subjectivitat no ideologitzada , si totes les eines són culturals i totes les eines culturals reproduïen un ordre, una normalitat dominant.	

Figura 10. Confluència de tradicions

La noció d'**ideologia** es constitueix de **cosmovisió**; n'és **inseparable**.

Quin és aquí, aleshores, el paper de la ideologia? És el difondre la convicció que aquestes fets fundadors són constitutius de la **memòria social** i, a través d'ella, de la **identitat** mateixa de la comunitat. Si ja cadascun de nosaltres s'identifica amb la història que pot relatar a propòsit de si mateix, passa el mateix amb la societat, amb la diferència que nosaltres hem d'identificar-nos amb fets que ja no són el record directe de ningú i que no han sigut el record més que del cercle limitat dels pares de la Pàtria.¹⁰

La cosmovisió sempre és ideologitzada; igual que **la política sempre és cultural** i la cultura sempre és política: no es pot pensar cap noció política sense la visió del món que la constitueix.

Ideologia
Conjunt de referències compartides que unifiquen un grup.

Figura 11. Ideologia

L'altra cara de la moneda (de la ideologia) és la **utopia**.

Utopia
Un discurs que no intenta passar per veritable : no es refereix a cap lloc o temps específic.
No intenta legitimar l'ordre, sinó mostrar-lo ridiculitzant-lo, invertint-lo, negant -lo.

Figura 12. Utopia

No té la pretensió de veritat de la història; **no és història**. El seu motiu és la **crítica** d'allò existent i la proposta d'un ambient que declara **idíl·lic**. No és un projecte polític: és una **fantasia** que es constitueix no com a crítica del present, sinó a partir de la seva inversió. *No és una crítica com la del marxisme*, que són plans, projectes polítics de futur. **La utopia no és un pla de futur**.

[L]es tres **funcions** que hem reconegut en la **ideologia** tenen un tret comú: el de **constituir una interpretació de la vida real**. [...] Però aquesta funció d'enfortiment d'allò real no és forçosament enganyosa: és inherent també a la funció de legitimació i més encara a la funció d'integració. Hem dit que **mitjançant la ideologia el grup creu en la seva pròpia identitat**. Així, sota les seves tres formes, la ideologia enforteix, preserva i, en aquest sentit, conserva el grup social tal i com és. La funció de la utopia és aleshores projectar la imaginació fora d'allò real en un altre lloc que també és cap lloc. Aquest és el primer sentit del terme **utopia: un lloc que és un altre lloc, un altre lloc que és cap lloc**.¹¹

Allò **oposat** a la **ideologia** no és la veritat; sinó la **utopia**, que **no és negativa**. És una inversió del pla d'acció de la ideologia: la separació entre l'horitzó de possibilitat i l'esperança. És un **ideal**

¹⁰ Paul Ricoeur, *Del Text a l'Acció*, La ideologia i la utopia: dues expressions de l'imaginari social, I, p. 354.

¹¹ Paul Ricoeur, *Del Text a l'Acció*, La ideologia i la utopia: dues expressions de l'imaginari social, II, p.356-357.

que trenca amb allò que és possible i busca un **ordre perfecte** de l'estat de les coses: desafia el poder i les seves estructures. Però en la seva inversió radical pot tornar-se una **bogeria il·lògica**: perseguir-la sense pensar en les consideracions i conseqüències pràctiques pot portar a canviar una tirania per una altra, una **presó** per una altra.

Professor: Yanko Moyano Diaz (ymoyano@ub.edu)

3.1 Esdeveniment històric

Esdeveniment històric
Fet històric amb la característica de ser el punt d'inflexió d'una narració : de la història.

Figura 1. Esdeveniment històric

La **Història** no és la cronologia general i abstracta, absoluta, dels fets històrics: **se sap immersa** en el procés de **formació de la cosmovisió**, la **interpretació**. Per una anàlisi més completa, es pot considerar els conceptes de cultura segons William **Sewell** (1999), qui defineix la cultura com un sistema de **signes i pràctiques**, així com la crítica del fet històric de Pierre **Nora**, que ressalta la importància dels fets com a **punts d'inflexió** en la narració de la història.

Cosmovisió ideològica
Llibertat.
Necessita retòrica : no només implica un sistema de símbols de referència, sinó també una narració que els vincula .

Figura 2. Cosmovisió ideològica

Els **símbols** apareixen en la **identitat**: la **història** apareix en la **narració**. És en la narració on es troben els elements rellevants per a la **identitat històrica**. La Història ha de tenir una història darrere: una narració que fili els esdeveniments en una seqüència.

Esdeveniment	
Els fets principals de la història nacional .	
Caràcter subjectiu	Caràcter objectiu
Fonament de les narratives nacionals.	Garantia d' objectivitat .
Referència simbòlica compartida.	Asèpsia i cientificitat .

Figura 3. Esdeveniment

Un **esdeveniment**, doncs, és aquell moment que **adquireix significació** en relació a l'**impacte** dels successos immediats de la vida quotidiana. Anomenar quelcom un esdeveniment és ressaltar-lo. Serveix com a **centre d'una sèrie de significacions**.

Llenguatge	
Xarxa de símbols i significats.	
Signe	Significat
La grafia , la paraula .	El contingut .

Figura 4. Llenguatge

Que quelcom es converteixi en simbòlic, en **símbol**, lliga dos nivells de la **cultura**: com a **acció** i com a **sistema** de símbols i significats. L'esdeveniment **crystal·litza** i esdevé la metàfora, el símbol, l'eina que permet explicar la resta.

El **contingut** es defineix en **oposició a d'altres** continguts. El **determina** no l'**experiència**, sinó la **relació** entre els significats i els significants que els produeixen.

3.1.1 Esdeveniment positivista

Els **positivistes** aspiren a la **integració del coneixement** (*independent de la rellevància puntual de cada dada*) en un gran sistema natural. Volen promocionar la **confiança en el mètode** científic: l'acumulació creixent i **aproximació progressiva** al quadre general del coneixement, l'homologació de resultats i esforços necessaris per a la seva integració.

Objectivitat documental	Aïllament de l'esdeveniment: proves d'allò que ha passat.		
Crítica documental	La científicitat de les proves amaga allò fictici de la trama (<i>garanteix veracitat</i>).		
Lloc al catàleg	Reconnexió (parcial) entre els esdeveniments i d'aquests amb el sistema dels objectes històrics (el catàleg), en un gran <i>sistema sincrònic</i> (arxiu) que compromet el fonament diacrònic propi de la disciplina Història.		
Grans obres d'Història Nacional	Integració narrativa de l'esdeveniment.		
	La força unificadora del sentit de la Història absorbeix:	Segmentació documental	Aspiració científica a l'objectivitat.
		Irracionalitat de l'experiència quotidiana	Referència simbòlica compartida.
Simbiosi	La ficció dramàtica resol l'aïllament documental (<i>fa parlar la prova</i>).		

Figura 5. Esdeveniment positivista

3.1.2 Esdeveniment mediàtic

Esdeveniment mediàtic		
Immediatesa d'allò que està <i>succeint</i> .	Il·lusió de participació.	Presència quotidiana .

Figura 6. Esdeveniment mediàtic

L'**esdeveniment mediàtic modifica** l'**espai** al seu voltant: els altres esdeveniments s'hi **adapten**.

Vehicles de la imaginació social		La realitat proposa, la imaginació disposa.	
Fenomenologia de la difusió		Producció, difusió i recepció.	
		Diacronia	Successió.
Proximitat		Temporal, causal i espacial. Il·lusió de realitat (totalitat).	
		Contraposada a l'efecte de distanciament.	
		Proper i vívid.	
		Dificultat de reflexió crítica.	
Medis de re-presentació de la realitat			
Medis de refracció			
El fait diverse		Contradicció entre homogeneïtat i singularitat.	
		Visibilitat d'allò diferent.	
		Creativitat	Capital polític.

Imperatiu comercial	Adaptació dels continguts dels <i>usuaris</i> .
	Participació dels <i>receptors</i> .
Sistema de la significació	Xarxa de signes, continguts i referències .
	Sincronia i/o llarga duració.
Monstruositat	Gegantí i desproporcionat.
	Massivitat dels medis de comunicació (efecte multiplicador).
	Continguts (similars) compartits entre moltes persones.

Figura 7. Mediatització

Les condicions de l'**experiència quotidiana** tendeixen a **desdibuixar**-se com més ho impregna tot la **mediatització**, fent que la frontera entre allò que es viu directament i allò que s'experimenta indirectament es torni difusa. L'**esdeveniment mediàtic** no només **estructura la percepció de la realitat**; també actua com a mecanisme de **codificació** del món, determinant la manera **com** els individus **interpreten i donen sentit** als esdeveniments.

Viure	Modelar
Permet a l' individu viure en la història.	Vehicula la narració i estructura la causalitat històrica dins el sistema de representacions del present.

Figura 8. Funcions de l'esdeveniment mediàtic

Com més es desplaça l'esdeveniment de l'ordenació racionalitzada més s'obre a la influència de la imaginació social i cultural, reforçada per la omnipresència dels mitjans de comunicació.

La **presència** esborronadora de la **Història** es deu, almenys en part, als **medis de comunicació**.

Professor: Yanko Moyano Diaz (ymoyano@ub.edu)

4.1 Estructuralisme

Els **estructuralistes** defineixen la importància de les **estructures subjacents** del llenguatge, els mites i les pràctiques culturals: una **anàlisi** que contraposa el **sistema** a l'acció **individual**.

Lectura horitzontal	Lectura vertical
Té principi , nus i desenllaç : esdeveniments i gir.	<i>Perd tot caràcter narratiu</i> : hi ha relacions de gradació , diferenciació entre les instàncies.

Figura 1. Lectures de la història

Els estructuralistes **no** consideren els **humans** com a **instància explicativa rellevant**.

Ésser humà
És una tradició : una acumulació de textos al llarg de la història de la literatura, filosofia.
És allò que d'altres han dit que és.

Figura 2. Ésser humà

L'**hermenèutica** de **Ricoeur** i el **post-estructuralisme** de **Foucault** parteixen i intenten ampliar l'**estructuralisme**: creuen l'anàlisi estructural una **porció del nou anàlisi** que s'ha de realitzar.

Estructura
Element mínim en el qual es basa l' estructuralisme .
És la paraula , que no té valor per si mateixa, sinó com a part de la frase .

Figura 3. Estructura

En l'**hermenèutica**, la unitat mínima és la **frase**: el mot en **context**, combinat amb la **lectura**.

Fet històric en la ciència positivista
Un anàlisi d'esquenes (<i>i no contradicció</i>) del temps .

Figura 4. Fet històric en la ciència positivista

Mentre el **positivista** confiï en el document o evidència històrica **treu** espai a la **narració** que unifica i dona sentit a la col·lecció de proves. Si el catàleg d'evidències històriques és el summum de l'objectivitat positivista, aquest no té valor fins que no es posa en funció d'una història narrada, d'una **causalitat històrica**. Enllaçar dos esdeveniments té una càrrega d'hipòtesi, suposició.

L'**estructuralisme** té la **mateixa tendència**, emmirallada amb la de la **filosofia del llenguatge**. En la mesura que una ciència del coneixement es basa d'una suposició lògica, també **existeix d'esquenes a la temporalitat**: se serveix d'un criteri intern. Tot **anàlisi estructural** implica una intenció similar. Per això, **Foucault** se centra en l'anàlisi **intradiscursiu** i les seves circumstàncies.

Professor: Yanko Moyano Diaz (ymoyano@ub.edu)

5.1 Rebel·lió de la singularitat

Aquest tema encetava amb el problema de la **rebel·lió de la singularitat**: contra l'encaix amb la sèrie. L'*Internacional Situacionista* escriu sobre això amb tall més marxista, en alguns punts fins anarquista, i de mètode confús i fins i tot contradictori: la **producció de la singularitat**. El mateix es troba en les aproximacions posteriors de la **histografia**: basada en la pulcritud del document històric i l'evolució del contingut històric a allò que no pot ser sotmès a res i que es troba diluït en el present. La idea és fer la història d'aquells qui no tenen veu.

Historiografia
Estudi bibliogràfic i crític d'obres de caràcter històric.

Figura 1. Histografia

Tots aquests moviments tenen el seu valor no en confirmar una regularitat, sinó en **trencar**-hi. Des d'un punt de vista artístic, l'èmfasi està de nou en l'**actuació**: dur-la a l'**extrem de la forma**. **Trencar**, inclús, amb aquesta **revolució** organitzada que no deixa de ser l'avantguarda, per dur-la a la **rebel·lió contra la pròpia rebel·lió**.

Foucault es converteix en una figura prominent en la filosofia perquè la recepció troba en la seva obra la manera d'**expressar** una **preocupació** que ja s'havia generalitzat. La part més trencadora de l'**estructuralisme ha passat** quan publica. Al voltant de dues o tres obres seves, es mobilitza una recepció com no es veia des de feia molt de temps en filosofia.

En el context de la **rebel·lió de la subjectivitat** i la **interpretació dels esdeveniments històrics**, l'**estructuralisme** va sorgir com una eina per aprofundir en les estructures subjacents que configuren tant el **llenguatge** com la construcció de **significats en la història**. Tal perspectiva fa de pont entre la **interpretació narrativa** i l'**anàlisi crítica** que pensadors post-estructuralistes ampliarien més endavant.

L'**anàlisi estructural no pretén captar una veritat absoluta**, sinó obrir l'espai per explorar les connexions subjacents a diverses formes de representació (*narratives, ideològiques, artístiques*). Aquesta perspectiva prepara el terreny per l'aprofundiment de Michel **Foucault** de l'**anàlisi intra-discursiu** i les pràctiques de **poder** que configuren tals estructures.

Estructuralisme	Foucault
Posa l'accent en les relacions immanents i la lògica interna del llenguatge.	Les estructures són producte i instrument de la formació dels discursos de poder .

Figura 2. Estructuralisme i Foucault

5.1.1 L'ordre del discurs de Michel Foucault

Ordre té a veure amb l'**ordenació** (*instrucció obligada*) del discurs; també pot referir-se a l'**espai** del discurs o tenir el sentit de l'**ordre del caos**.

L'últim que es trobarà a l'obra de **Foucault** són solucions o crítiques en el sentit polític del terme. El seu llenguatge s'arriba a tornar massa complicat en alguns punts perquè **vol allunyar-se de tots els corrents** de pensament imperants en la seva època. Pren de tot arreu per construir una aproximació absolutament diferent, diferencial.

Per començar, **qüestiona** la noció tradicional del **llenguatge** com a eina que representi la realitat: la representació està lligada a **mecanismes de poder** i no és neutra. El discurs no només descriu el món; també el **configura**, establint jerarquies i exclusions.

La noció de **representació** és més pèrfida o en qualsevol cas jo he tingut molta més dificultat en lliurar-me d'ella en la mesura que, en efecte, sembla **conjuguar-se bé amb tota sèrie de fonemes que evidencien els efectes del poder**.¹²

Foucault critica la **ideologia**.

Ideologia	
Subjecte	El necessita .
	L'ideologitza.
	Està en una posició secundària respecte allò que ha de funcionar per a ella com a infraestructura o determinant econòmic, material...

Figura 3. Ideologia en Foucault

El **discurs** no és **lliure** ni **espontani**, sinó que està regulat per mecanismes que seleccionen *què* es pot dir i *qui* ho pot dir. Aquests mecanismes serveixen per controlar el poder del discurs i evitar-ne els efectes imprevisibles. La **prohibició** és un dels mecanismes més evidents d'**exclusió discursiva** en la societat.

[J]o suposo que **en tota societat la producció del discurs** està alhora **controlada**, seleccionada i redistribuïda per un cert nombre de procediments que tenen per funció conjurar els poders i perills, dominar l'esdeveniment aleatori i esquivar la seva pesada i temible materialitat.

En una societat com la nostra són ben coneguts els **procediments d'exclusió**. El més evident, i el més familiar també, és allò prohibit.¹³

No només es lluita a través del discurs: **el discurs mateix és una forma de poder disputada**.

Foucault destaca com la societat ha **marginat** certs discursos, oposant *raó* i *bogeria*.

El **discurs** no és simplement allò que tradueix les lluites o els sistemes de dominació, sinó **allò pel qual, i mitjançant el qual es lluita**, aquell **poder** del que vol un apropiar-se.

¹² Michel Foucault, *L'ordre del discurs*, p. 158.

¹³ Michel Foucault, *L'ordre del discurs*, p. 5.

Existeix en la nostra societat un altre principi d'**exclusió**: no es tracta ja d'una prohibició sinó d'una **separació** i un **rebuig**. Penso en l'oposició de **raó** i **bogeria**.¹⁴

Foucault apunta a com la **bogeria**, malgrat els avenços en la seva comprensió, continua tractant-se com un element que **trenca** l'ordre discursiu. És a dir, no s'integra plenament dins del discurs dominant, sinó que es manté als **marges**, regulada per prescripcions mèdiques, psicològiques i socials. El discurs modern sobre la bogeria ha estat una manera de **separar** allò que es considera **racional** d'allò que no ho és. Aquesta distinció no és neutra, sinó un mètode de **control social**: treu la legitimitat a allò que es considera *boig* i l'exclou.

Tot esdevé com si, a partir de la gran separació platònica, la **voluntat de saber** tingués la seva pròpia història, que no és la de les veritats coactives: història dels plans d'**objectes** per conèixer, història de les funcions i posicions del **subjecte** coneixedor, història de les inversions materials, **tècniques i instrumentals** del coneixement.

Doncs aquesta **voluntat de veritat**, com els altres sistemes d'exclusió, es recolza en un suport **institucional**: està alhora reforçada i acompanyada per una densa sèrie de **pràctiques** com la pedagogia, com el sistema de llibres, l'edició, les biblioteques, com les societats de savis d'antany, els laboratoris actuals.¹⁵

La **voluntat de veritat** no és un descobriment progressiu de coneixements: té **història pròpia**, lligada a estructures de poder i institucions. Actua com a **sistema d'exclusió**, establint què és legítim saber i qui pot accedir-hi. S'imposa amb institucions com *escoles, biblioteques, laboratoris* i *societats científiques*, que **controlen** i **organitzen** la producció i difusió del coneixement.

Gran separació platònica	
Opinió	Veritat

Figura 4. Gran separació platònica

A partir de la *gran separació platònica*, es determina com es defineix i es transmet el coneixement amb unes condicions específiques: quins **objectes** es poden conèixer, **qui** pot ser el subjecte del coneixement i amb quines **eines** es produeix. Així, **el coneixement no és neutre**: el travessen **mecanismes de poder** que determinen *què* és veritable i *qui* pot enunciar la veritat.

Es té l'hàbit de veure en la fecunditat de l'autor, en la multiplicitat dels seus comentaris, en el desenvolupament d'una disciplina, com tantes altres fonts infinites per la creació dels discursos. Potser, però no són per això menys **principis de coacció**. I és probable que no es pugui donar compte del seu paper positiu i multiplicador, si no es pren en consideració la seva funció **restrictiva** i **coactiva**.¹⁶

Foucault qüestiona que la **producció de discurs** (*a través de l'autor, dels comentaris o del desenvolupament d'una disciplina*) sigui un acte de **creativitat** i **expansió** del coneixement. Tot i que aquests elements semblen fomentar la proliferació dels discursos, també funcionen com

¹⁴ Michel Foucault, *L'ordre del discurs*, p. 6.

¹⁵ Michel Foucault, *L'ordre del discurs*, p. 10.

¹⁶ Michel Foucault, *L'ordre del discurs*, p. 22.

mecanismes de control i limitació. L'autor no només escriu: **imposa un marc d'interpretació i legitimitat.** Similarment, els comentaris i les disciplines científiques limiten *què* i *com* es pot dir.

Quatre nocions han de servir doncs de principi regulador en l'anàlisi: la de l'**esdeveniment**, la de la **sèrie**, la de la **regularitat** i la de la **condició de possibilitat**. S'oposen, com es veu, terme a terme: l'esdeveniment a la **creació**, la sèrie a la **unitat**, la regularitat a l'**originalitat** i la condició de possibilitat a la **significació**. Aquestes quatre últimes nocions (significació, originalitat, unitat, creació) han, d'una manera bastant general, dominat la **història tradicional de les idees**, on, de comú acord, es busca el punt de la creació, la unitat de l'obra, d'una època o d'un tema, la marca de l'originalitat individual i el tresor indefinit de les significacions disperses.¹⁷

Foucault estableix un nou enfoc **metodològic** per analitzar el **discurs**, desmarcant-se de la tradició filosòfica occidental. Proposa quatre principis **reguladors** que s'oposen a quatre nocions que havien dominat l'anàlisi tradicional del pensament.

Esdeveniment	S'oposa a:	
	Creació	Origen creatiu i únic de les idees .
	El discurs es troba en l' ordre de l'esdeveniment.	
	Rebutja que existeixi una continuitat lineal en la història de les idees. <i>El concepte de la bogeria no és una evolució natural del pensament, sinó un esdeveniment específic que emergeix en condicions històriques particulars.</i>	
Sèrie	S'oposa a:	
	Unitat	La concepció d'obres, èpoques o temes com a totalitats coherents .
	Proposa examinar les sèries discursives, identificant regularitats i discontinuitats . <i>La ciència es compon de sèries d'enunciats que poden relacionar-se o contradir-se.</i>	
Regularitat	S'oposa a:	
	Originalitat	La cerca tradicional per la marca distintiva d'un geni individual .
	S'interessa per les normes que determinen la producció de discursos a cada època: la manera de trobar patrons per classificar una gran multiplicitat d'espècimens.	
Condicció de possibilitat	S'oposa a:	
	Significació	La interpretació de significats profunds i ocults als textos.
	Examina les condicions històriques que fan possible l'emergència de certs discursos.	

Figura 5. Nocions que han dominat l'anàlisi tradicional del pensament per Foucault

Foucault s'oposa especialment a historiadors com **Hegel**, que concebia la història com a un **procés dialèctic** amb una **continuitat** i **finalitat racional**. Per **Hegel**, la història avança cap a la realització de l'Esperit Absolut; **Foucault** rebutja aquesta visió **teleològica** (*que estudia els fins o la finalitat*), proposant en canvi una **història discontinua** de lluites o relacions de **poder**. El **discurs**, per **Foucault**, no és merament un medi per expressar idees, sinó alhora allò amb qual i pel qual es lluita. No és un reflex transparent del pensament, sinó **poder**; un **camp de batalla**.

Foucault està proposant un **canvi radical** en la manera d'entendre la història del pensament: no com a cerca de significats profunds o orígens creatius, sinó com una anàlisi de les **condicions materials** i les **relacions de poder** que possibiliten l'aparició de certs discursos en moments

¹⁷ Michel Foucault, *L'ordre del discurs*, p. 34.

històrics específics. Convida a **abandonar la idea d'un subjecte sobirà creador de discursos significatius**, per reconèixer que el discurs opera segons normes pròpies que transcendeixen les intencions individuals i configuren la realitat social.

5.1.2 Legitimitat política en Ricoeur i Foucault

Mentre que **Ricoeur** busca una **reconciliació** entre poder i ètica, **Foucault desconfia** de tota forma de legitimitat política, perquè sovint amaga estructures de dominació invisibilitzades.

Ricoeur	Legitimitat política		Vinculada a la narrativa i la interpretació de discursos polítics.
	Poder	Es legitima amb relats que estructurin la identitat col·lectiva i les institucions.	
		Convivència política	Els fonaments són el reconeixement de la justícia, la memòria i l'ètica.
	Paradoxa política	Descriu la tensió entre la forma i la força en la política.	
		Fins i tot en un sistema democràtic, persisteixen desigualtats estructurals i tensions no resoltes.	
		Forma	Ordre constitucional racional que estableix drets, deures i mecanismes de control i equilibri.
		Força	L'establiment del poder porta traces de violència.
Foucault	Legitimitat política		Relacions de poder que estructurin les societats.
	Poder	Les pràctiques i dispositius que produeixen la veritat i regulen la conducta dels individus. Es perpetua a través de les institucions i els discursos hegemònics.	

Figura 6. Esdeveniment

Ricoeur defensa que la **legitimitat depèn** de la formulació del **bé comú** a través de la **voluntat de viure junts**: un equilibri entre la dimensió horitzontal de la comunitat i la relació vertical entre governants i governats. És una construcció **narrativa** que dona sentit a la **política**. Incorpora la **indeterminació fonamental** a la base del **poder**, reconeixent que la política democràtica necessita una negociació constant i una **ètica del compromís**, on les decisions polítiques sempre són fràgils i revisables. D'altra banda, **Foucault** veu la **legitimitat** com l'efecte d'un conjunt de pràctiques i mecanismes de **control social**.

5.1.3 Debat entre Noam Chomsky i Michel Foucault

El **1971** la televisió holandesa va emetre un debat entre Noam **Chomsky** i Michel **Foucault**: una de les confrontacions intel·lectuals més emblemàtiques del segle XX.

Chomsky	Visió racionalista i estructuralista del llenguatge i la naturalesa humana .	
	Existeixen principis morals universals inherents als éssers humans, de la mateixa manera que hi ha estructures lingüístiques innates .	
	Justícia	No és una construcció arbitrària.
		Universal .
		Principi objectiu que transcendeix les estructures socials i polítiques.
	Política	Visió normativa.
		Es poden establir críters racionals per distingir allò just d'allò injust.

Foucault	No hi ha una naturalesa humana fixa que pugui servir de fonament per a una teoria de la justícia, perquè els valors són sempre construccions històriques .		
	Justícia	No universal.	
		Moral	Són productes històrics i culturals .
			Resultat de relacions de poder concretes.

Figura 7. El debat entre Chomsky i Foucault

Aquesta diferència porta Chomsky i Foucault a **conclusions oposades** sobre la política.

Política	
Chomsky	Foucault
Es necessari un projecte polític basat en valors universals per alliberar la societat de l' opressió .	Qualsevol intent de legitimar la política sobre bases universals només reforça estructures de poder existents .

Figura 8. Política segons Chomsky i Foucault

5.1.4 Vigilar i Castigar

És lleig ser digne de càstig, però poc gloriós castigar. [A]llò essencial de la pena que nosaltres, els jutges, infligim, no creguin vostès que consisteix en castigar; tracta de corregir, reformar, *curar*; una tècnica del millorament rebutja, en la pena, l'estricta expiació del mal, i allibera als magistrats de la llei missió de castigar.¹⁸

Vigilar i Castigar (1975) és un dels llibres més influents de **Foucault**. Hi analitza la **transformació** dels sistemes de **càstig** i la consolidació de les **institucions disciplinàries** modernes.

El pas del càstig corporal al control disciplinari	A partir del segle XVIII, es produeix un canvi fonamental en les pràctiques de càstig .	
	Antic Règim	Suplici públic i càstig físic .
	Després del XVIII	Control disciplinari més subtil i eficaç.
	Les <i>presons, escoles, hospitals i fàbriques</i> es tornen espais on es disciplina el cos i la conducta de les persones a través d'un règim constant de vigilància .	
Panòptic	La metàfora del poder modern , basada en:	
	Bentham	Un model arquitectònic de vigilància on un sol vigilant pot observar tots els reclusos sense que aquests sàpiguen si estan sent observats o no.
	El control social no es basa tant en la repressió explícita sinó en la interiorització de la vigilància .	
	Els individus es tornen autodisciplinats perquè assumeixen que podrien estar sent observats en tot moment .	
Transformació de la comprensió del poder	Trenca amb la noció tradicional del poder com a una relació entre opressor i oprimat ; el mostra com una xarxa de mecanismes dispersos que estructurin tota la societat .	

Figura 9. Vigilar i Castigar

¹⁸ Michel Foucault, *Vigilar i castigar*, Càstig, p. 12.

Allò que s'ha anomenat **cultura** també es manifesta en les àrees més obscures de la **modernitat**. **Travessa el pensament**: fa insostenible l'antiga categoria de cultura, perquè ha deixat de ser quelcom separat de la vida quotidiana. La **cultura** pot ser allò que penetra des del **sistema penal** fins a la **filosofia**.

Però la relació càstig-cos no és en [les pràctiques punitives tornades púdiques] idèntica a la que era en els suplicis. El cos es troba aquí en situació d'instrument o d'intermediari; si s'intervé sobre ell tancant-lo o fent-lo treballar, és per **privar a l'individu d'una llibertat considerada alhora com un dret i un bé**. El cos, segons aquesta penalitat, queda pres en un sistema de coacció i privació d'obligacions i de prohibicions. El patiment físic, el dolor del cos mateix, no són ja els elements constitutius de la pena. El **càstig** ha passat d'un **art** de les sensacions insuportables a una **economia** de drets suspesos.¹⁹

Al llibre en cap moment es parla, no es permet fer afirmacions arriscades o grandiloqüents, de la **modernitat**. En l'estil particular de **Foucault**, el **rigor històric** està determinat pel **tancament de l'objecte del discurs**.

Quasi sense tocar el cos, la **guillotina supprimeix la vida**, de la mateixa manera que la presó treu la llibertat, o una multa descompta els béns.²⁰

Foucault vol traçar una història de l'**alliberament d'un cos**: de l'individu. Allò que és irreductible i **únic** és el cos: allò que és **singular** de la persona. El control del cos duu al control de l'individu. El nucli del text és la **materialitat del cos**; però es pot considerar que està referint la **personalitat** interior del cos i la persona, sempre que es mantingui la **concreció absoluta**.

[P]odem, indubtablement, assentar la tesi general que en les nostres societats, s'han d'estudiar els sistemes punitius en certa **economia política del cos**: inclús si no apel·len a càstigs violents o sanguinolents, inclús quan utilitzen els mètodes *suaus* que tanquen o corregeixen, **sempre és del cos del què es tracta**; del cos i de les seves forces, de la seva utilitat i de la seva docilitat de la seva distribució de la seva submissió. És legítim, sens dubte, fer una història dels càstigs que tingui per fons les idees morals o les estructures jurídiques. Però, és polític fer-la sobre el fons d'una **història dels cossos**, des del moment que pretenen no tenir ja com a objectiu sinó l'ànima secreta dels delinqüents?

En allò que la **història del cos es refereix**, els historiadors l'han començat fa molt de temps. Han estudiat el cos en el camp d'una demografia o d'una patologia històriques; l'han considerat com a seient de necessitats i d'apetits, com a lloc de processos fisiològics i de metabolismes, com a blanc d'atacs microbians o virals; han demostrat fins a quin punt estaven implicats els processos històrics en allò que podia passar pel **sòcol purament biològic de l'existència**, i a quin lloc s'hauria de concedir la **història de les societats** i dels *esdeveniments* biològics com a la circulació dels bacils, o la prolongació de la duració de la vida. Però el **cos** està també directament immers en un **camp polític**; les **relacions de poder** operen sobre ell una presa immediata; l'apropen, el marquen, el

¹⁹ Michel Foucault, *Vigilar i castigar*, Càstig, p. 13.

²⁰ Michel Foucault, *Vigilar i castigar*, Càstig, p. 15.

domen, el sotmeten al suplici, el reforcen a uns treballs, l'obliguen a unes **cerimònies**, exigeixen d'ell uns **signes**.²¹

No són els actors qui creen el sistema; és el **sistema** qui crea els **privilegis** d'alguns agents. No és un *qui* darrere; sinó un *què* que forma els *quis*. **Foucault** ho lliga amb la noció de la **cultura**, els mecanismes de **control social** que **limiten** l'accés al **coneixement**: una reflexió històrica i filosòfica sobre un model posat en pràctica. Es tracta de veure com es desenvolupa, com s'aplica.

Cal admetre en suma que aquest **poder s'exerceix més que es posseeix**, que no és el *privilegi* adquirit o conservat de la classe dominant, sinó l'efecte del conjunt de les seves posicions estratègies, efecte que manifesta i a vegades acompanya la posició d'aquells que són dominats. [...] Això vol dir que aquestes relacions descendeixen profundament en l'espessor de la societat, que no es localitzen en les relacions de l'Estat[.]²²

El capítol sobre la **disciplina** se centra en la forma de disciplina que encara és vigent a l'època de **Foucault**: la **disciplina militar**. Aquesta implica una **ordenació dels cossos**, una restricció del comportament, a partir d'uns mecanismes que poden ser tan subtils i tan concrets com posar un examen, establir una ordenació regular del grup o clarificar la jerarquia en una aula entre alumne i professor.

Soldat
Màquina, produït.

Figura 10. Soldat

A la segona meitat del segle XVIII, el **soldat** s'ha convertit en una **màquina**: es fabrica. Abans, el bon soldat *naixia*; ara s'ha perdut en l'exèrcit, en la multitud. No hi ha altra manera d'identificar-lo que no sigui per l'uniforme que porta, per la postura apresada.

El soldat s'ha convertit en quelcom que es fabrica; d'una pasta informe, d'un **cos inepte**, s'ha fet la **màquina** que es necessitava[.] A aquests mètodes que permeten el control minuciós de les operacions del cos que garanteixen la **subjecció constant de les seves forces** i els imposen una relació de **docilitat-utilitat**, és allò que es pot anomenar les *disciplines*. [...] El moment històric de les disciplines és el moment que neix un **art** del cos humà, que no tendeix únicament a l'augment de les seves habilitats, ni tampoc a fer més pesada la seva subjecció, sinó a la **formació d'un vincle** que, en el mateix mecanisme, el fa tant **més obediència com més útil**, i al revés. Aleshores es forma una **política de les coercions** que constitueixen un treball sobre el cos, un manipulació calculada dels seus elements, dels seus gestos, dels seus comportaments.²³

Aquesta **anatomia política** no és un descobriment sobtat, sinó la conjunció d'una multiplicitat de processos de menys freqüència, diversos orígens, localització disseminada. Això reflecteix la crítica que feia al concepte de la *creació*, la *unitat*, l'*originalitat*... a favor de l'**esdeveniment**, la **sèrie**, la **regularitat**. Els canvis petits i localitzats duen a canvis a gran escala, generals.

²¹ Michel Foucault, *Vigilar i castigar*, Càstig, p. 26.

²² Michel Foucault, *Vigilar i castigar*, Càstig, p. 27.

²³ Michel Foucault, *Vigilar i castigar*, Disciplina, p. 124-126.

La **disciplina** procedeix sobre tot de la **distribució dels individus** en l'espai.²⁴

L'**organització d'un espai serial** fou una de les grans mutacions tècniques de l'ensenyament elemental. Va permetre sobrepassar el sistema tradicional (un alumne que treballa uns minuts amb el mestre, mentre el grup confús dels que esperen es manté ociós i sense vigilància). En assignar llocs individuals, ha fet possible el **control** de cada qual i el **treball simultani** de tots. Ha organitzat una nova **economia del temps** de l'aprenentatge. Ha fet funcionar l'espai escolar com a una màquina d'aprendre, però també de **vigilar**, de **jerarquitzar**, de **recompensar**.²⁵

Les **tècniques** emprades per distribuir els individus (en l'**espai**), de construir la **xarxa operativa**, són:

Clausura	L' especificació d'un lloc heterogeni a tots els altres i tancat sobre si mateix.
	Lloc protegit de la monotonia disciplinària .
Localització elemental	<i>O de divisió en zones.</i>
Emplaçaments funcionals	Codificació d'un espai que l'arquitectura deixa en general disponible i disposat per diversos usos.
	Es fixen uns llocs determinats per respondre no només a la necessitat de vigilar , de trencar comunicacions perilloses , sinó també de crear un espai útil .
Rang	La unitat no és ni en territori, ni en lloc, sinó en rang : el lloc que s'ocupa en una classificació , el punt on es creuen una línia i una columna, l' interval en una sèrie d'intervals que es poden recórrer uns després dels altres.

Figura 11. Tècniques de la disciplina segons Foucault

El **control de l'activitat** fa servir el **temps** (*establir ritme, obligar a ocupacions determinades, regular els cicles de repetició*), l'**elaboració temporal de l'acte** (*controlar la marxa del cos amb la tropa*), l'**establiment de la correlació del cos i el gest** (*el cos ben disciplinat forma el context operatori de qualsevol gest; per eficàcia i rapidesa*), l'**articulació cos-objecte** (*la disciplina regula la relació entre el cos i l'objecte que manipula*) i la **utilització exhaustiva** (*no es pot perdre temps: conjura el perill de malbaratar-lo*).

Hem vist com els procediments de **distribució disciplinària** tenien el seu lloc entre les tècniques contemporànies de **classificació** i de disposició en **quadre**; però com introduïen el problema específic dels individus i de la multiplicat. Així mateix, els **controls disciplinaris** de l'activitat se situen entre totes les investigacions, teòriques o pràctiques, sobre la **maquinària natural dels cossos**; però comencen a descobrir processos específics: el comportament i les seves exigències orgàniques van a substituir mica en mica la simple física del moviment. El cos, al qual es demana ser **dòcil** en les seves menors operacions, oposa i mostra les condicions de funcionament pròpies d'un organisme. **El poder disciplinari té com a correlat una individualitat no només analítica i cel·lular, sinó natural i orgànica**.²⁶

²⁴ Michel Foucault, *Vigilar i castigar*, Disciplina, p. 130.

²⁵ Michel Foucault, *Vigilar i castigar*, Disciplina, p. 135.

²⁶ Michel Foucault, *Vigilar i castigar*, Disciplina, p. 140.

Professor: Yanko Moyano Diaz (ymoyano@ub.edu)

6.1 Del subjecte a la tradició

Un cop criticat el subjecte i la seva experiència vital, es desenvolupa una **crítica de la tradició**: la història de l'estudi que el **pensament** es dona a si mateix.

6.1.1 Dialèctica de la Il·lustració

La **Il·lustració**, en el més ampli sentit de pensament en continu progrés, ha perseguit des de sempre l'objectiu d'**alliberar als homes de la por** i constituir-los en senyors. Però la terra enterament il·lustrada resplendeix sota el signe d'una triomfal calamitat. **El programa de la Il·lustració era el desencantament del món**. Pretenia dissoldre els mites i derrocar la imaginació mitjançant la ciència.²⁷

Compila una preocupació per la forma que havia pres, fins i tot abans de l'**ascens del feixisme**, la **Il·lustració**: la seva extensió, la seva dominància.

Dialèctica de la Il·lustració		
No és un procés històric complet.		
És una escola de pensadors que va tenir el seu auge amb la Il·lustració , però no hi està restringida: es considera que ja hi era des del naixement de la filosofia .		
La Il·lustració	produeix	la reducció de tothom a iguals .
	necessita	

Figura 1. Dialèctica de la Il·lustració

La **Il·lustració** és quelcom **oposat al mite**. És la **racionalitat** duta a la seva màxima expressió: el bàndol de la llum, del bé, de l'ordre, en oposició a la foscuria, del mal, del caos, del mite. Però la pròpia Il·lustració que es mostra com un **procés de desmitificació** d'allò natural pot acabar tornant a ser una espècie de **màgia**: una narració, un conte de fades èpic amb la racionalitat com a heroi i font de certesa embruixada.

Il·lustració
La fugida o solució, la sortida d'una mena de por en primera instància del poder de la naturalesa sobre l'individu .

Figura 2. Il·lustració

Aquesta sortida es troba en el **coneixement instrumental**: *útil*. El valor del coneixement no està

²⁷ Adorno, T. W., i Horkheimer, M., *Dialèctica de la Il·lustració*, Concepte d'Il·lustració, p. 59.

en si mateix, doncs, sinó en la seva capacitat de ser útil, en tant que eina per a la **dominació** de l'ésser humà sobre allò natural, desconegut, pre-cultural, pre-històric.

Racionalitat instrumental
Esperit de dominació sobre el món.

Figura 3. Racionalitat instrumental

Però aquesta **dominació** entrega l'ésser humà en una mena de **lògica de reforç** d'aquesta eina de la raó. D'aquesta manera, es **perd** de vista el **problema** inicial. La relació amb la naturalesa que al començament era una relació *d'u a u*, es converteix en una relació **mitjançada** per la **raó** entre l'ésser humà i la naturalesa.

Xaman
La persona amb cert estatus que interactua amb els fenòmens de la naturalesa individualment , sense considerar-los fenòmens pròpiament, sinó com a representacions divines o alguna altra entitat .

Figura 4. Xaman

La **Il·lustració** segueix **vigent**; és més, encara és per molts l'*heroi* o *quimera* de la Història. Roman una mena de **nostàlgia**, una cerca innocent de la reafirmació del **poder del coneixement** i la capacitat de l'ésser humà de penetrar i dominar-ho tot amb el seu mer pensament. Aquesta explicitació que la Il·lustració no és només un **procés històric**, sinó també un **apoderament** de la manera de veure el món. Es troba en la *Dialèctica de la Il·lustració*.

Dialèctica de la Il·lustració
La mateixa eina que treu l'ésser humà de la incertesa del poder de la naturalesa el col·loca en una nova posició d' incertesa sobre el sistema de la raó .

Figura 5. Dialèctica de la Il·lustració

Això converteix la relació amb la naturalesa en un **sistema de producció de mercaderies**, que exigeix una **separació** entre **objecte** i **subjecte**, allò **pensat** i el **pensament**. En aquesta relació hi ha un ésser l'única qualitat del qual és **donar sentit** a un objecte que és matèria inerta, primera. L'expressió de la **filosofia moderna**, burgesa, és el replantejament d'aquesta mateixa relació en la separació entre l'home i allò natural a la Il·lustració.

Figura 6. Representació esquemàtica del sistema de producció de la naturalesa

L'**art** està en una mena de **relació conflictiva**, una sortida o xoc, amb aquest sistema de dominació racional, de la naturalesa. La racionalitat envia a la regió de l'art tot allò que **no pot ser sotmès a la lògica** instrumental: totes les manifestacions de **desig pre-il·lustrat**. És en l'art que es troba el joc de l'**esperit recreant-se** a si mateix, el tanteig amb la bogeria, allò irracional, el teatre d'allò absurd, els somnis... el **joc de l'art**, per la segona meitat del segle XX, és ser quelcom que s'**oposa** a la cerca de **valor utilitari**. És una acció de recreació en si mateixa, que té valor en si mateixa.

Indústria cultural
Pren la producció de l' art i la re-elabora en una cadena de producció en sèrie.

Figura 7. Indústria cultural

Tant **Adorno** com **Horkheimer** consideren que la **indústria cultural** és una **distorsió de l'art**. Hi ha quelcom de **romanticisme** en la seva reflexió.

Raó
Eina que només demana una dedicació a través dels estudis , un desenvolupament d'una capacitat que, segons els il·lustrats, es troba en tothom .
Només cal invertir temps i esforç a formar-se, a aprendre a fer-la servir.

Figura 8. Raó

Amb la Il·lustració, la **naturalesa** queda a l'abast de qualsevol que brandi la **ciència**. Es tracta d'una **horitzontalització** de les **relacions socials**. Pren les relacions naturals, culturals, de coneixement, i les compara, establint **campus d'estudi** per a cadascuna. Així, compon una **visió global del moment**, de l'època. *És com passar el riu per un sedàs*: se sap quines partícules no el superaran, desvirtuant l'aigua.

Positivisme
És ideologia en el sentit que idealitza , fa natural, una visió del món que és producte seu: d'una predisposició, d'una disposició específica, d'un punt de partida que amaga un mètode.
Crítica l' autoritarisme per, abans que res, enganyar el poble.

Figura 9. Positivisme

És en les **relacions quantitatives** (*que es poden mesurar*) que se sustenta tot el **sistema**: si es pot calcular, es pot **racionalitzar**.

6.1.2 Francis Bacon

Tot i aliè a la matemàtica, **Bacon ha captat bé la manera de pensar de la ciència** que va venir després d'ell. La unió feliç que té en ment entre l'enteniment humà i la naturalesa de les coses és patriarcal: l'**intel·lecte que venç la superstició** ha de dominar sobre la naturalesa desencantada. **El coneixement, que és poder, no coneix límits**, ni en l'esclavització de les criatures ni en la condescendència davant dels senyors del món.²⁸

Horkheimer i **Adorno** inclouen diverses **cites** i **comentaris** sobre Francis **Bacon**, remarcant que el procés de la **Il·lustració** començà, almenys al segle **XVI**. La **ciència**, reflexionen, és **independent** de la **volició** o desig humans: és **imparcial**, inamovible. El llenguatge de les matemàtiques expressa allò que la ciència indica, independentment de l'interès o pressió de les forces que s'hi oposin.

El subjecte productor, transformador, que dona sentit, s'enfronta a la matèria inerta, allò que rep. **El subjecte actua sobre l'objecte** unidireccionalment, impositiva, transformadora (*patriarcal*). I

²⁸ Adorno, T. W., i Horkheimer, M., *Dialèctica de la Il·lustració*, Concepte d'Il·lustració, p. 60.

és en aquest procés que **desintegra la diversitat del món** en coses indiferenciades. A mesura que avança la modernitat, la intenció és desentranyar, ordenar, **dominar la naturalesa**.

Les múltiples coses que segons **Bacon** encara reserva [el **coneixement**] són, al seu torn, només **instruments**: la ràdio, com a impremta sublimada; l'avió de caça, com a artilleria més eficaç; el telecomandament, com a brúixola més segura. Allò que els homes volen **aprendre** de la naturalesa és **servir-se** d'ella per **dominar-la** per complet, a ella i als homes. Cap altra cosa compta. [... A]llò que importa no és la satisfacció que els homes anomenen veritat, sinó l'*operació*, el **procediment eficaç**. *El vertader fi i la funció de la ciència resideixen no en discursos plausibles, divertits, memorables o plens d'efecte, o suposats arguments evidents, sinó en l'obrar i treballar, i en descobriment de dades fins ara desconegudes per un millor equipament i ajuda en la vida. No ha d'existir cap misteri, però tampoc el desig de la seva revelació.*²⁹

Ahora que és un procés de **desencantament del món**, és també un procés de **distanciament** del que **Foucault** identificava amb el **cos**, i **Horkheimer** anomena l'**ésser humà**. Això deixa de banda una bona part de l'experiència pròpiament humana, segons **Adorno** i **Horkheimer**.

Allò que **no** es doblega al **criteri del càlcul i la utilitat** és sospitós per a la Il·lustració. I quan aquesta pot desenvolupar-se sense pertorbacions de coacció externa, aleshores no existeix ja cap contenció.³⁰

La Il·lustració és **totalitària**. Els desitjos, el mite, l'art són **sotmesos a l'explicació**.

La Il·lustració reconeix en principi com **ser** i **esdevenir** només que pot reduir-se a la **utilitat**; el seu ideal és el **sistema**; del qual deriven totes i cadascuna de les coses.³¹

La Il·lustració reconeix el **raonament previ** a ella com **exemples primitius** del pensament.

La **societat burgesa** es troba **dominada** per allò **equivalent**. Ella fa comparable allò heterogeni reduint-ho a **grandeses abstractes**. Tot allò que **no** s'enfronta en **nombres**, en definitiva en l'u, es converteix per a la Il·lustració en **aparença**; el positivisme modern ho confina en la **literatura**. *Unitat* ha sigut el lema des de **Parmènides** fins a **Russell**. Es manté en l'entestament en la destrucció dels déus i les qualitats.³²

Tot allò que **no** és **útil** no es creu **entreteniment**. La Il·lustració s'esforça a **reduir** l'experiència **artística** com a un component d'un sistema.

El mite es dissol en Il·lustració i la naturalesa en mera objectivitat. Els homes paguen l'aproximament del seu poder amb l'**alienació** d'allò sobre el qual l'exerceixen. [...] En la transformació es revela l'**essència** de les coses sempre com al mateix: com a matèria o **substrat de domini**. Aquesta identitat constitueix la **unitat de la naturalesa**. Una unitat que, com la del subjecte, no se suposava en el conjur màgic. Els ritus del xaman es dirigien al vent, a la pluja a la serp en l'exterior o al dimoni en el malalt, i no a elements o exemplars. No era un i el mateix esperit

²⁹ Adorno, T. W., i Horkheimer, M., *Dialèctica de la Il·lustració*, Concepte d'Il·lustració, p. 60-61.

³⁰ Adorno, T. W., i Horkheimer, M., *Dialèctica de la Il·lustració*, Concepte d'Il·lustració, p. 62.

³¹ Adorno, T. W., i Horkheimer, M., *Dialèctica de la Il·lustració*, Concepte d'Il·lustració, p. 62.

³² Adorno, T. W., i Horkheimer, M., *Dialèctica de la Il·lustració*, Concepte d'Il·lustració, p. 63.

el que practicava la màgia; variava d'acord amb les **màscares del culte**, que havien d'assemblar-se als diversos esperits.³³

El **fet no és exemple** de res, no és una manifestació d'una norma primera.

Fet il·lustrat
Perd la seva màgia , la seva condició singular.
Es converteix en una manifestació d'una lògica de fons.

Figura 10. El fet il·lustrat

La ciència redueix la naturalesa a unitat; la diversitat a un sistema unificat. Tot passa a estar mitjançat per una **lleï**, una regularitat de la qual l'esdeveniment és manifestació. Contràriament, hi ha un tipus de **pensament pre-il·luminat** (*els ritus del xaman*) que absorbia els fets en una **cosmologia diversa**.

En la **màgia** es dona una capacitat de **substitució** específica. Allò que li passa a la llança de l'enemic, al seu cabell, al seu nom, li passa alhora a la seva persona; en lloc de Déu es massacrava la víctima sacrificial. La substitució en el **sacrifici** significa un pas cap a la **lògica discursiva**. Fins i tot quan la cérvola que s'havia de sacrificar per la seva filla i l'anyell pel primogènit havien de posseir encara qualitats específiques, representaven ja tanmateix l'espècie. Duen en si l'**arbitrarietat de l'exemplar**. Però el caràcter sagrat de l'*hic et nunc*, la **unicitat de l'escollit**, que adquireix el substitut, el diferencia radicalment, el fa (inclús en l'intercanvi) **insubstituïble**. La **ciència posa fi a això**. En ella no hi ha substitutibilitat específica: hi ha víctimes, però cap Déu. [E]l món de la màgia contenia encara diferències, les petges del qual han desaparegut fins i tot en la forma lingüística. **Les múltiples afinitats** entre allò existent són **reprimides** per la relació única entre el subjecte que confereix sentit i l'objecte privat d'aquest, entre el significat racional i el portador accidental del mateix.³⁴

Tots els **noms**, **qualitats** que la cosa podria tenir queden **anul·lats** per la qualitat fonamental de ser el **sacrifici**. El mateix passa amb la **naturalesa**: *en lloc de ser un ésser humà específic que lidia amb un exemplar específic de fet, és un ser indiferenciat, la part racional que diferencia una matèria que té la qualitat única de ser coneguda*. És el mateix procés de la **cadena de producció**.

Perquè les pràctiques localment vinculades del bruixot poguessin ser substituïdes per la tècnica industrial universalment aplicable fou abans necessari que **els pensaments s'independitzessin davant dels objectes**, com passa amb el jo adaptat a la realitat.³⁵

El procés de **reducció a la lògica racionalitzadora**, de la **dialèctica de la Il·lustració**, pren els elements més autèntics de la **producció humana**. És l'aplicació d'una **forma**, d'una **regularitat**: obtenir un producte que obeeix la **lògica instrumental** de crear un producte que satisfaci una **necessitat**, doni un **servei**. Aplaca, així, les veus creatives; **no** és un fet **artístic** en absolut.

La pròpia **mitologia** ha posat en **marxa** el procés **sense fi de la Il·lustració**, en el qual tota determinada concepció teòrica cau amb inevitable necessitat sota la crítica demolidora de ser

³³ Adorno, T. W., i Horkheimer, M., *Dialèctica de la Il·lustració*, Concepte d'Il·lustració, p. 64-65.

³⁴ Adorno, T. W., i Horkheimer, M., *Dialèctica de la Il·lustració*, Concepte d'Il·lustració, p. 65-66.

³⁵ Adorno, T. W., i Horkheimer, M., *Dialèctica de la Il·lustració*, Concepte d'Il·lustració, p. 66.

només una **creença**, fins que també els conceptes d'**esperit**, de **veritat**, i inclús el de la Il·lustració, queden reduïts a **màgia animista**.³⁶

L'ésser humà ha desencantat el món desvirtuant-lo, transformant-lo en quelcom diferent del que és localment, o immediatament.

En els **mites**, tot allò que passa ha de **pagar** per haver passat. El mateix regeix en la **Il·lustració**: **el fet queda aniquilat** tan bon punt ha passat.³⁷

El **fet** passa a formar part, no d'una narració, sinó d'una **naturalesa racional**. El subjecte es creu lliure quan ha convertit el fet puntual en **part d'una llei**; per tant, les seves reiteracions semblen desaparèixer... com a representacions de **fets singulars**. Però en convertir-los en manifestacions d'una llei els salva de la repetició diferenciada com els veia el mag o el xaman, i els condemna a ser una **manifestació d'una regularitat**.

La **unitat del col·lectiu manipulat** consisteix en la **negació de cada individu singular**; és un sarcasme per a la societat que podria invertir-lo realment en un individu.³⁸

Els éssers humans han construït una lògica on **tots els éssers humans són iguals**. Està basada en la **lògica de la mercaderia**; que al seu torn es basa en la **lògica de la falta de diferenciació**. S'han igualat com ha subjectes, amb el preu d'haver **perdut la seva singularitat**.

Abstracció
Eina de la Il·lustració.
Aniquila l'objecte per tal d'evitar-ne l'aniquilació.

Figura 11. Abstracció

Com amb els **mites**, *tot allò que passa ha de pagar per haver passat...* s'ha fet un sacrifici per tal de substituir quelcom per una altra cosa.

Als homes se'ls ha donat el seu **si mateix** com a **propi**, distint de totes els altres, perquè amb tanta major seguretat que es **converteixi en igual**. Però donat que aquest **si mateix** no va ser assimilat mai del tot, la **Il·lustració** va simpatitzar sempre amb la **coacció social**, inclús durant el període liberal. [...] L'**horda**, el nom de la qual reapareix sens dubte en la organització de les joventuts hitlerianes, no és una recaiguda a l'antiga barbàrie, sinó el **triomf de la igualtat repressiva**, l'**evolució de la igualtat davant del dret fins a la negació del dret mitjançant la igualtat**. El mite de cartró-pedra dels feixistes es revela amb el mite autèntic de la prehistòria, doncs mentre que aquest va desvelar la venjança, aquell, el fals, l'executa cegament sobre les seves víctimes. **Tot intent de trencar** la coacció natural trencant la naturalesa **cau** tant més profundament **en la coacció que pretenia trencar**. Així ha transcorregut el curs de la civilització europea. L'abstracció, l'instrument de la Il·lustració, es comporta respecte dels seus objectes com el destí el concepte del qual elimina: com **aniquilació**.³⁹

³⁶ Adorno, T. W., i Horkheimer, M., *Dialèctica de la Il·lustració*, Concepte d'Il·lustració, p. 67.

³⁷ Adorno, T. W., i Horkheimer, M., *Dialèctica de la Il·lustració*, Concepte d'Il·lustració, p. 67.

³⁸ Adorno, T. W., i Horkheimer, M., *Dialèctica de la Il·lustració*, Concepte d'Il·lustració, p. 68.

³⁹ Adorno, T. W., i Horkheimer, M., *Dialèctica de la Il·lustració*, Concepte d'Il·lustració, p. 68.

Professor: Yanko Moyano Diaz (ymoyano@ub.edu)

7.1 La Postmodernitat

Postmodernitat

Incredulitat.

Figura 1. Postmodernitat

En la mateixa manera que la **ciència** se separa del **coneixement tradicional**, la figura del filòsof se separa, s'escindeix, en una mena d'**artefacte cultural** de dues cares: la seva capacitat de **canviar** les coses, de **viure** una vida, no està necessàriament lligada a la capacitat d'**expressar** la realitat.

Filòsof	
Artefacte cultural de dues cares:	
Capacitat de canviar coses.	Capacitat d' expressar la realitat.

Figura 2. La figura del filòsof

A la **Postmodernitat** es dona una **descentralització de la Història**: una atomització dels agents, dels protagonistes, del subjecte de la Història (*el qui*). A *La condició postmoderna* de Jean-François **Lyotard**, s'hi constata que un **major èmfasi en la ciència** implica una **menor** producció narrativa, **imaginativa**. Parteix de la noció del *joc del llenguatge*: una xarxa d'interaccions amb normes locals a través de les quals les institucions naveguen entre l'immobilisme i la innovació.

Lyotard proposa una **alternativa postmoderna** que s'oposa tant a la teoria crítica de l'**Escola de Frankfurt** (especialment a Jürgen **Habermas**) com al **funcionalisme** de **Parsons**. Afirmar que la **Dialèctica de la Il·lustració** (proposada per **Adorno** i **Horkheimer**) i el projecte de **modernitat** de **Habermas** parteixen d'una **nostàlgia pel relat emancipador modern**, propi del racionalisme i l'humanisme il·lustrat.

Nostàlgia pel relat emancipador modern
Implica un intent de recuperar una unitat perduda del saber i la societat, i conservar una estructura de pensament propera a l' idealisme alemany .

Figura 3. Nostàlgia pel relat emancipador modern d'Adorno, Horkheimer i Habermas

Habermas defensa la necessitat de fonamentar la racionalitat comunicativa com a base per a un **consens normatiu universal**. Però **Lyotard** ho rebutja.

Consens
No és un objectiu, sinó una condició temporal, limitada i provisional .

Figura 4. Consens

Lyotard no busca solucions ni **consensos**, que impliquen un **tancament del joc del llenguatge**. El consens **un moment dins el flux** del discurs, però mai el punt final. Cada consens, en realitat, conté la **llavor del proper dissentiment**.

La **pregunta central** a *La condició postmoderna* és: **sota quines condicions funcionen avui els discursos o relats de legitimació del coneixement?** No es tracta només del saber científic, sinó del **coneixement en general**: **què es considera legítim? Quins criteris escullen què té valor, què mereix ser transmès, què en queda exclòs?**

Crítica moderna a la Il·lustració	Lyotard
Adorno, Horkheimer, Habermas...	La fragmentació no és un problema, sinó una condició inherent al saber postmodern .
Lamenta la pèrdua d'unitat i cerca la seva reconstrucció .	

Figura 5. Divergència entre la crítica moderna a la Il·lustració i Lyotard

Així, **Lyotard** fa una **crítica** radical a la pretensió d'**universalitat** dels grans *metarelats*: reconeix que el **coneixement** és **fragmentari** i **plural**.

Aquest estudi té per objecte la **condició del saber en les societats més desenvolupades**. S'ha decidit anomenar a aquesta condició *postmoderna*. [...] Designa l'estat de les cultures després de les **transformacions** que han afectat les **normes del joc** de la **ciència**, de la literatura i de les **arts** a partir del segle XIX. Aquí se situaran aquestes transformacions en relació a la **crisi dels relats**.

En origen, la **ciència està en conflicte amb els relats**. Mesurats pels seus propis criteris, la major part dels **relats** es revelen com a **faules**. Però, en tant que la **ciència** no es redueix a enunciar regularitats útils i **busca allò vertader**, ha de **legitimar** les seves **normes** de joc. És aleshores quan manté sobre el seu propi estatut un discurs de legitimació, i se l'anomena **filosofia**. Quan aquell **metadiscurs** recorre explícitament a tal o tal altre **gran relat** [...], es decideix anomenar **moderna** a la **ciència** que es refereix a aquests per legitimar-se.⁴⁰

La Història necessita la Filosofia per a la narració.

[L]a **justícia** es troba referida al **gran relat**, al mateix títol que la veritat.⁴¹

La **Postmodernitat rebutja els metarelats**, fet que **Lyotard** assigna al **progrés de la ciència**, que pressuposa aquesta incredulitat. Sense el dispositiu *metanarratiu* de la legitimació, la filosofia metafísica entra en **crisi**, així com la institució universal que hi depenia.

[É]s practicable una legitimació del llaç social, una **societat justa**, segons una paradoxa anàloga a la **activitat científica**? En què consistiria?⁴²

La Postmodernitat no és només la incredulitat. És viure-hi, **aprendre a viure en la incertesa** que produeix l'escepticisme que genera el mecanisme narrador *metanarratiu*. *És possible organitzar una societat justa sense aquesta narració, però? Sense oferir raons?*

⁴⁰ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, Introducció, p. 4.

⁴¹ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, Introducció, p. 4.

⁴² Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, Introducció, p. 5.

Postmodernitat
Aprendre a viure en la incertesa de l' escepticisme del metarrelat .
Estudiar com operar la dissolució de la forma que critica.

Figura 6. La Postmodernitat més enllà de la incredulitat

La **Postmodernitat** és buscar la manera de crear una **societat justa sense** els mecanismes que la Il·lustració ens ha robat.

7.2 El camp: el saber a les societats informatitzades

Lyotard parla de l'emergència de l'**interès per un saber altre**: la formació d'un nou conveni del saber a les societats occidentals: el mateix que interessa a l'autor.

La nostra hipòtesi és que **el saber canvia d'estatut alhora que les societats entren a l'edat anomenada postindustrial i les cultures a l'edat anomenada postmoderna**. Aquest pas ha començat com a mínim a finals dels anys 50, que per Europa assenyalen el final de la seva reconstrucció.⁴³

La **ciència** i la **tecnologia punta** passen a **dependre del llenguatge**; el saber es presenta com un discurs.

El saber es veu o es veurà afectat en dues principals funcions: la **investigació** i la **transmissió de coneixements**.⁴⁴

El saber esdevé un **producte**, susceptible a ser **valorat** i **bescanviat** com a una **mercaderia**. La seva **funció formativa es dilueix** i el valor d'ús es perd a favor del de canvi.

El saber és i serà produït per ser **venut**, i és i serà consumit per ser valorat en una nova producció.⁴⁵

Això implica una **exteriorització** creixent del **saber** respecte del subjecte. L'estat, tradicionalment dipositari del saber, es veu desplaçat per altres agents com **empreses** o **xarxes internacionals**. El **saber**, doncs, és cada cop més **informatitzat**, **estandarditzat**, i al seu ús li cal **compatibilitat** amb sistemes de **codi digital**.

Tot el que en el saber constituït **no és traduïble** en aquest sentit serà **abandonat**.⁴⁶

En aquestes circumstàncies, la forma del **saber** es transforma. **Ja no és finalitat** per si mateixa, sinó **recurs** per a una nova producció.

Saber
Cada cop més informatitzat , estandarditzat , digitalitzat .
Esdevé un producte de compravenda: un recurs per a la producció en lloc d'un fi en si mateix.

Figura 7. El saber

Es converteix en un valor que **es compra i es ven**; genera noves **desigualtats globals**:

⁴³ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, El camp: el saber a les societats informatitzades, p. 6.

⁴⁴ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, El camp: el saber a les societats informatitzades, p. 6.

⁴⁵ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, El camp: el saber a les societats informatitzades, p. 6.

⁴⁶ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, El camp: el saber a les societats informatitzades, p. 6.

[E]l **saber** s'ha convertit en la **principal força de producció**.⁴⁷

La transformació té repercussions **polítiques i socials**: la gestió i control del saber i la informació ja **no és monopoli dels Estats**, sinó que s'obren les portes per a la **competència** d'empreses multinacionals i entitats privades.

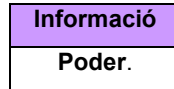

Figura 8. La informació

L'accés a la informació esdevé un factor de **poder**.

Qui tindrà **accés** a aquests bancs de **dades**? Qui definirà els canals o les dades **prohibides**? Serà l'Estat? O serà un usuari entre d'altres? Es plantegen així nous problemes de dret i a través d'ells la qüestió: **qui sabrà**?⁴⁸

La **circulació de coneixements** tendeix a funcionar com els **diners**: per al consum i la inversió.

En lloc de ser difosos en virtut del seu valor *formatiu* o la seva importància política (administrativa, diplomàtica, militar), pot imaginar-se que els **coneixements** siguin posats en circulació segons les **mateixes xarxes de la moneda**, i que la separació pertinent a ells **deixi de ser saber/ignorància** per convertir-se, com per a la moneda en *coneixements de pagament/coneixements d'inversió*, és a dir coneixements intercanviats en el marc del manteniment de la vida quotidiana (reconstrucció de la força de treball, *supervivència*), versus crèdits de coneixements amb vistes a optimitzar les actuacions d'un programa.⁴⁹

Així, es pot caracteritzar el saber com a moneda en dos àmbits:

Saber de consum	Saber d'inversió
Intercanviat per a la supervivència quotidiana .	Crèdit per optimitzar l' actuació dels programes.

Figura 9. Els tipus de coneixement com a moneda

Aquest sistema capitalista del coneixement, finalment, té per **Lyotard** un caràcter **liberal**, si bé no lliure de les **desigualtats socials**.

En aquest cas, [el coneixement] tindria la **transparència del liberalisme**. Això no impedeix que en les fluctuacions dels diners, uns serveixin per decidir mentre els altres només serveixin per adquirir. S'imaginem paral·lelament fluxos de coneixements que passen pels mateixos canals i de la mateixa naturalesa, però dels que uns estarien **reservats als decididors**, mentre els altres servien per **pagar el deute perpetu** de cadascun amb respecte al llaç social.⁵⁰

7.3 El problema: la legitimació

Lyotard apunta que el **saber científic** ha estat sempre en **tensió** amb un altre tipus de saber: el **saber narratiu**, associat a la **convivència** i a l'**equilibri interior**. El saber narratiu es transmet

⁴⁷ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, El camp: el saber a les societats informatitzades, p. 7.

⁴⁸ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, El camp: El saber a les societats informatitzades, p. 7.

⁴⁹ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, El camp: El saber a les societats informatitzades, p. 7-8.

⁵⁰ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, El camp: El saber a les societats informatitzades, p. 7.

mitjançant **relats** i **tradicions** i no es regeix per les mateixes normes per la ciència. Queda sovint exclòs dels **criteris de veritat** establerts per la racionalitat científica.

Saber científic	Saber narratiu
Tendeix a l' exteriorització alienant .	Associat a la convivència i a l' equilibri interior .

Figura 10. Saber científic i saber narratiu

Aquesta tensió esdevé més aguda amb la **crisi de legitimació de la ciència**. La **transformació del saber** en les societats postmodernes no és tan sols qüestió de canvi tecnològic o estructural: també de **legitimació**.

El saber científic no és tot el saber, sempre ha estat en excedència, en competència, **en conflicte** amb un altre tipus de saber, que per simplificar anomenarem **narratiu**. Encara que el seu model estigui lligat a idees d'equilibri interior i de convivència, en comparació amb les quals el saber científic contemporani queda **descolorit**, sobretot si ha de sotmetre's a una experimentació amb relació al **coneixedor** i una alienació dels seus usuaris encara més forta que ahir. [...] Però és impossible no prendre en consideració aquest component major, el dubte dels científics quan es tracta de valorar l'estatut present i futur del saber científic.

Més encara, en tant que en segon lloc interfereix amb el problema essencial, que és el de la legitimació. **[L]a legitimació és el procés pel qual un legislador es troba autoritzat a promulgar aquesta llei com a una norma**. Sigui un enunciat científic: està sotmès a una norma: un enunciat ha de presentar tal conjunt de condicions per ser acceptat com a científic.⁵¹

La **ciència** està sotmesa a un seguit de **normes** per tal de determinar que un **enunciat** té certes característiques que el fan **científic**. Necessita una **justificació externa** per legitimar les seves normes del joc. Aquesta funció la complia el **metarrelat filosòfic**.

Metarrelat filosòfic
Proporciona un fonament històric , moral o racional a la recerca de la veritat .

Figura 11. El metarrelat filosòfic

Tanmateix, en la condició postmoderna aquest **metarrelat entra en crisi**, i amb ell **cau** també la **pretensió de la ciència de tenir un fonament** universal. Ara, la **veritat** i la **justícia** ja no poden justificar-se a partir d'un relat compartit: esdevenen qüestions obertes a la discussió, la invenció i el desacord.

Convivència
Capacitat dels individus d' interactuar d'una manera creativa i autònoma amb el seu entorn i amb els altres per satisfer les seves necessitats .

Figura 12. Convivència

La pregunta que planteja **Lyotard** és: *quina és la font de legitimació del saber?* Tant una llei civil com un enunciat científic demanen una **autoritat legitimadora**. L'univers està tancat per la pròpia vigència de la llei.

⁵¹ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, El problema: La legitimació, p. 9-10.

Des de **Plató** la qüestió de la **legitimació de la ciència** es troba indissolublement relacionada amb la de la **legitimació del legislador**.⁵²

Així, el **dret a decidir què és vertader** no es pot separar del **dret a decidir el que és just**. El **saber** esdevé **indestriable** del **poder**:

Qui decideix què és el saber, i qui sap el que convé decidir? La qüestió del saber a l'edat de la informàtica és més que mai la qüestió del **govern**.⁵³

7.4 El mètode: els jocs de llenguatge

Cada **joc** té les seves **normes pròpies**: els enunciats que no s'hi ajusten no són reconeguts com a vàlids. Aquesta **visió pragmàtica del llenguatge** implica que parlar és fer una jugada dins d'un context determinat, amb finalitats i expectatives compartides.

Societat
Xarxa de jocs de llenguatge.

Figura 13. Societat

No es tracta de buscar un **significat universal** o objectiu, sinó de reconèixer que cada forma de discurs és **relativa a les normes** que la defineixen. La pluralitat de jocs **impossibilita la creació d'un sistema unificat de veritat** o de saber. El coneixement ja no pot aspirar a una totalitat, sinó que es desplega en una **multiplicitat d'àmbits** que poden entrar en conflicte i fins contradir-se.

Enunciació	
Una jugada dins d'un joc de llenguatge , amb normes pròpies .	
Normes pròpies	No tenen legitimació interna.
	Es basen en convencions entre jugadors.

Figura 14. Enunciació

Lyotard empra una metodologia basada en la **pragmàtica dels actes de parla**.

Tres observacions han de fer-se sobre els jocs del llenguatge. [L]es seves normes no tenen la seva legitimació en elles mateixes, sinó que **formen part d'un contracte explícit** o no entre els jugadors (allò que requereix dir que aquestes les inventen). **[A] falta de normes no hi ha joc**, [...] una **modificació** fins i tot mínima d'una norma **modifica la naturalesa** del joc, i [...] una **jugada** o un enunciat que **no satisfaci les normes** no pertany al joc [...]: tot enunciat ha de ser considerat com una jugada feta en un joc.⁵⁴

La concepció del **llenguatge** de **Lyotard** condueix a **dues nocions**:

Partida	El llenguatge és un espai de lluita i invenció .
Social	El llaç social es forma a través de les jugades .

Figura 15. Nocions de la concepció de Lyotard de l'enunciació

⁵² Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, El problema: La legitimació, p. 10.

⁵³ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, El problema: La legitimació, p. 10.

⁵⁴ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, El mètode: Els jocs de llenguatge, p. 11-12.

El saber **no** pot **deslligar**-se d'aquesta perspectiva: ja **no** és una **veritat absoluta**, sinó el resultat de normes i jocs locals.

Parlar és **combatre**, en el sentit de jugar, i els actes de llenguatge es deriven d'una **agonística** general. Això no significa necessàriament que es jugui per guanyar. Es pot fer una jugada pel plaer d'inventar-la: quina altra cosa existeix en la tasca de fustigació de la llengua que duen a terme la parla popular o la literatura? **La invenció continua** de girs, de paraules i de sentits que, en el pla de la parla, **és el que fa evolucionar la llengua**, procura grans alegries.⁵⁵

7.5 La naturalesa del llaç social, l'alternativa moderna

Dues grans concepcions dominen la visió moderna de la societat:

Funcionalisme	Marxisme
Com a sistema integrat i autoregulat .	Com a conflicte estructural entre classes.
El saber es legítima en funció d'un projecte totalitzador , sigui una <i>racionalitat funcional</i> del sistema o la lluita històrica de l' <i>emancipació</i> .	
Aquestes concepcions permetien entendre el llaç social com una realitat coherent i governada per principis racionals o històrics .	

Figura 16. Concepcions modernes de la societat dominant

A la **modernitat**, la **societat** es concep com un **tot funcional** (com deia Parsons) o **dividit** (com deia Marx). Ambdues concepcions comparteixen la noció d'un **relat legitimador totalitzador**. El **saber** hi juga un paper **fonamental**: és la base pel funcionament del sistema en el funcionalisme de Parsons o la seva crítica en el marxisme. Per **Lyotard**, ambdues són producte d'una **època anterior**:

Si la **teoria tradicional** sempre està sota l'amenaça de ser **incorporada** a la programació del **tot social** com a un simple útil d'optimització de les actuacions d'aquest últim, és perquè el seu desig d'una **veritat unitària i totalitzadora** es presta a la pràctica unitària i totalitzant dels gerents del sistema.⁵⁶

En aquest context, el **saber** té un rol **instrumental**.

Tanmateix, en el **context postmodern** aquestes visions **perden credibilitat**. El saber ja no pot ser considerat ni una eina de manteniment del sistema ni una arma de crítica revolucionària: ha deixat de tenir un **lloc privilegiat i estable** dins de la societat. **Lyotard** assenyala que la tensió entre el saber com a **instrument funcional** i com a font de **crítica radical** s'ha dissolt en una multiplicitat de **microfuncions i discursos especialitzats**.

7.6 La naturalesa del llaç social, la perspectiva postmoderna

Una institució sempre imposa limitació als jocs de llenguatge possibles, imposa restriccions al que es *pot* dir i *com* es pot dir: una forma preestablerta a una cultura, una acció cultural. Actua com a **contrapès** d'una **innovació cultural**.

⁵⁵ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, El mètode: Els jocs de llenguatge, p. 12.

⁵⁶ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, La naturalesa del llaç social. L'alternativa moderna, p. 14.

[U]na **institució** sempre **difereix** d'una **discussió** en que **requereix limitacions** suplementàries perquè els enunciat siguin declarats admissible en el seu si.⁵⁷

Però les limitacions també són **resultat de jugades**. Això implica que les institucions estàtiques poden ser **transformades per nous usos** (*discursos, significats*) del llenguatge:

Les institucions no s'estabilitzen mentre continuen sent un **envit**.⁵⁸

Per **Lyotard**, el **llaç social** es compon de **jocs de llenguatge flexibles**, sense necessitat de cap relat unificador.

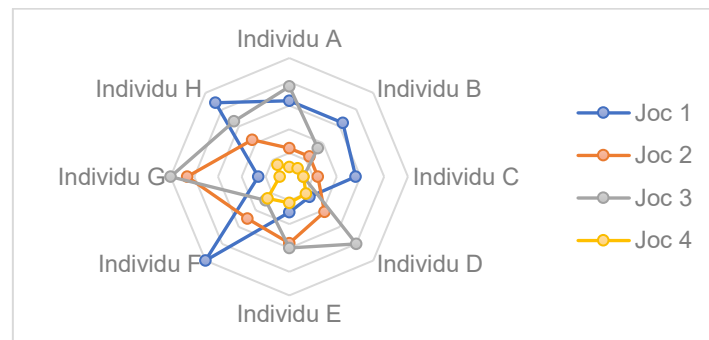

Figura 17. Representació de jocs de llenguatge flexibles en el llaç social

En la postmodernitat, el **llaç social** ja **no** és concebut com una **totalitat**, sinó com una xarxa de **relacions fragmentades i inestables**. Les institucions tradicionals (*Estat, Església, Universitat*) perden la seva funció central i els individus són *nòduls* dins **xarxes de comunicació**, competents en diferents jocs i exercint diverses funcions: *emissors, receptors, referents*. Aquest èmfasi en el llenguatge i la informació fa, segons **Lyotard**, que el **poder** estigui cada cop més **reunit al voltant d'experts** i decisors que gestionen la informació.

Cadascú es veu remès a si mateix. I **cadascú sap que aquest si mateix és poc**. D'aquesta descomposició dels grans Relats [...] se segueix allò que alguns analitzen com a la dissolució del llaç social i el pas de les col·lectivitats socials a l'estat d'una massa composta d'àtoms individuals llençats a un absurd moviment brownià. El que no és més que una visió que ens sembla obnubilada per la **representació paradisiàca d'una societat orgànica perduda**.

El si mateix és poc, però **no està aïllat**, està atrapat en un canemàs de **relacions més complexes** i més **mòbils** que mai. Jove o vell, home o dona, ric o pobre, sempre està situat **sobre nusos de circuits de comunicació**, per ínfims que siguin. És preferible dir situat en punts pels quals passen **missatges** de naturalesa diversa.⁵⁹

Els **enunciats circulen** no en una comunitat coherent, sinó una **massa atomitzada i fluctuant**.

Discurs de les institucions
Actua com un filtre que exclou determinades formes d' expressió i en privilegia unes altres.

Figura 18. Discurs de les institucions

⁵⁷ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, La naturalesa del llaç social: La perspectiva postmoderna, p. 17.

⁵⁸ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, La naturalesa del llaç social: La perspectiva postmoderna, p. 17.

⁵⁹ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, La naturalesa del llaç social: La perspectiva postmoderna, p. 15.

7.7 Pragmàtica del saber narratiu

Saber narratiu
Es fonamenta en relats populars que transmeten valors, normes, models d'èxit o fracàs.

Figura 19. Saber narratiu

El saber narratiu defineix **competències socials** i permet **avaluar** conductes. Es caracteritza per la seva **funció cultural** i social: *transmet coneixements, valors i normes mitjançant històries que es repeteixen i s'interioritzen col·lectivament*, legitimant **institucions** i comportaments.

El relat és la forma per excel·lència d'aquest saber [narratiu].⁶⁰

A diferència del saber científic, els enunciats narratius **barregen** diversos jocs de llenguatge (*denotatius, prescriptius, valoratius*) en un **únic teixit** discursiu i es transmeten en una **estructura cultural integrada** i reversible: *escoltar una història capacita a l'individu a esdevenir-ne narrador*. Aquesta **estructura pragmàtica** fa del saber narratiu una eina fonamental per a la cohesió social i la transmissió de competències.

Narrativa
Permet la transmissió de competències de manera igualitària: l' oient pot esdevenir narrador .

Figura 20. Narrativa

El sistema general de la **ciència** és una **institució**, presa també en la tensió entre l'immobilisme i la innovació. Les societats postindustrials han vist la seva constitució perdre els seus fonaments transcendents previs; apareix una anàlisi dels fonaments. La **dialèctica**, *la contradicció entre innovació i institució*, inclou el propi discurs sobre la societat, en tant que **discurs de saber**.

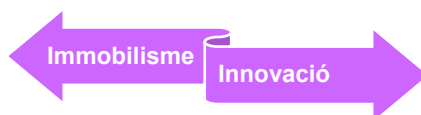

Figura 21. Dialèctica en tota institució

El **saber científic necessita** el saber **narratiu**.

El saber no és la ciència, sobretot en la seva forma contemporània; i està última, lluny del poder **ocultar** el problema de la seva **legitimitat**, no pot deixar de plantejar-lo en tota amplitud, que no és menys socio-política que epistemològica.⁶¹

No tot saber és coneixement.

Saber
Implícit. Una manera d' estar i actuar culturalment .

Figura 22. Saber

Les dues característiques del **saber narratiu**, del **relat popular**, són:

⁶⁰ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, Pragmàtica del saber narratiu, p. 19.

⁶¹ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, Pragmàtica del saber narratiu, p. 18.

En **primer** lloc, aquests relats populars contenen allò que es pot anomenar **formacions positives o negatives**, és a dir, els èxits o fracassos que coronen les temptatives de l'heroi, i aquests èxits o fracassos, o bé **donen la seva legitimitat a institucions** de la societat (funció del **mite**) o bé representen models positius o negatius (herois feliços i desgraciats) d'integració en les institucions **establertes** (lleis, contes). Aquests relats permeten, en conseqüència, per una banda **definir els criteris de competència** que són els de la societat on es troben, i per l'altra **valorar** gràcies a aquests criteris **les actuacions** que es realitzen o poden realitzar-se amb ells.

En **segon** lloc, la forma **narrativa**, a diferència de les formes desenvolupades del discurs del saber, admet una **pluralitat de jocs de llenguatge**: troben fàcilment lloc en el relat i enunciat denotatiu, referits per exemple a **allò que es coneix** del cel, les institucions, la flora i la fauna; enunciat deòntic que prescriuen allò que s'ha de fer en tant a aquells mateixos **referents** o en quant als parents, a la diferència de sexes, als nens, als veïnes, als estranys, etc.; enunciat interrogatiu que estan implicats, per exemple, en els episodis de relat (**respondre una pregunta, escollir un element d'un grup**); enunciat valoratiu, etc. Les competències de les quals el relat proporciona o aplica els criteris es troben, doncs, **barrejades unes amb altres en un teixit atapeït**, el del relat, i **ordenades en una perspectiva de conjunt**, que caracteritza aquest tipus de saber.⁶²

Pel que fa al **relat**, té una doble instrucció **pragmàtica**. L'es *diu* és una forma que duu intrínseca la capacitat d'**intercanviar papers**: la persona narradora no pretén adquirir la seva competència en explicar una història perquè n'hagi sigut l'auditora. Qui l'escolta accedeix en potència a la mateixa autoritat.

Criteris	Els relats populars contenen èxits o fracassos de les temptatives de l'heroi.	
	Mites	Donen la seva legitimitat a institucions de la societat.
	Lleis, contes	Models d' integració en institucions establertes .
	Permeten:	Definir els criteris de competència de la societat. Valorar les actuacions que poden dur-se a terme amb els criteris .
Formes	La forma narrativa admet una pluralitat de jocs del llenguatge: <i>hi ha enunciat denotatiu, deòntic, interrogatiu, valoratiu...</i>	
	Les competències estan barrejades unes amb altres en el teixit atapeït del relat i ordenades en una perspectiva de conjunt .	

Figura 23. Característiques del saber narratiu

7.8 Pragmàtica del saber científic

Saber científic	
Es basa en l' enunciat denotatiu i en la verificabilitat per part d'un altre científic.	
Requereix una institució que reguli l' acceptació d'enunciat.	
Diferència respecte el relat	Exclou la prescripció i esdevé una activitat professional .

Figura 24. Saber científic

El **saber científic** s'aïlla dels altres jocs del llenguatge; li cal una competència institucionalitzada.

⁶² Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, Pragmàtica del saber narratiu, p. 19.

Primer, l'emissor se **suposa** que diu la **veritat**[.]⁶³

El **destinatari** del saber pot acceptar o negar-lo, però és necessari per a la verificació.

[E]l científic necessita un **destinatari** que pugui ser al seu torn un **emissor**, és a dir un company.
Si no, la **verificació** d'un enunciat és impossible per falta d'un debat contradictori[.]⁶⁴

No hi ha una **integració cultural** immediata.

Fins i tot quan es tracta de ciències humanes, el **referent**, que és aleshores un determinat aspecte de la conducta humana, està en principi **situat exteriorment amb relació als companys** de la dialèctica científica. **No** hi ha aquí, com es dona a la **narrativa**, un **saber ser** allò que el **saber diu** que s'és.⁶⁵

El saber científic es basa en **enunciats denotatius, verificables i repetibles** dins d'una institució especialitzada. Requereix una comunitat de professionals formats i acreditats, capaços de validar les afirmacions mitjançant mètodes experimentals. L'exigència d'**objectivitat i rigor** exclou altres formes de discurs, com ara el *prescriptiu* o el *narratiu*.

Pel fet de ser institucionalitzada se **separa de la vida** quotidiana: **no es transmet culturalment**, sinó a través d'un **sistema educatiu** que duu a la professionalitat. Esdevé així en una activitat tancada i especialitzada, cada cop més **allunyada de la pluralitat** d'experiència i estils de vida.

Aïllament i denotació	Exigeix l'aïllament d'un joc de llenguatge, el denotatiu .	
	Enunciat denotatiu	Dir coses sobre coses: <i>el cel és blau, ella va anar a la platja...</i>
	La prescripció no hi pertany.	
Institució	Està aïllat dels altres jocs de llenguatge la combinació dels quals forma un llaç social .	
	Ja no és un component immediat i compartit com ho és el saber narratiu: no és quelcom que se sàpiga ni articuli en la reiteració del diàleg.	
	Es converteix en una professió i institució : exigeix companys qualificats.	
Competència	El si del joc de la investigació , la competència requerida , es refereix a l' enunciador .	
	Enunciador	No té competència particular com a destinatari .
		No té competència com a referent .
Verificació	Un enunciat de ciència no obté cap validesa de qui informa .	
	En si, mai està segur de la falsificació .	
Originalitat	Se suposa que el destinador actual d'un enunciat científic té coneixement dels enunciats precedents a propòsit del seu referent (<i>bibliografia</i>) i només proposa un enunciat sobre aquest mateix tema si difereix dels enunciats precedents.	

Figura 25. Característiques del saber científic

En **comparar** aquesta pragmàtica amb la del saber narratiu s'arriba a la conclusió que **cap** dels dos sabers pot **considerar-se en funció de l'altre**.

[E]l **paral·lelisme** de **ciència** i saber no científic (**narratiu**) fa que es compregui, o al menys se senti, que l'**existència de la primera ja no té necessitat del segon**, i res menys. Una i altre estan

⁶³ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, Pragmàtica del saber científic, p. 21.

⁶⁴ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, Pragmàtica del saber científic, p. 21.

⁶⁵ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, Pragmàtica del saber científic, p. 23.

constituïts per conjunts d'enunciats; aquests són *jugades* realitzades pels jugadors en el marc de les normes generals; aquestes normes són específiques a cada saber, i les *jugades* considerades bones en una i en l'altre no poden ser del mateix tipus, excepte per accident.

No es pot, doncs, **considerar l'existència ni el valor d'allò narratiu a partir d'allò científic, ni tampoc a la inversa**: els criteris pertinents no són els mateixos en l'un o en l'altre.⁶⁶

7.9 La funció narrativa i la legitimació del saber

Lyotard es pregunta:

Què fan els científics a la televisió, entrevistats en diaris, després d'algun descobriment?
Expliquen una epopeia d'un saber perfectament no-èpic.⁶⁷

La **ciència moderna**, com que ha trencat amb la narrativa, **perd la capacitat de legitimar-se** a través de relats. No obstant, els científics **recorren al relat** quan expliquen les seves descobertes als mitjans, evidenciant la **persistència de la narrativa** com a forma de legitimació.

Ciència moderna
Ha volgut separar-se del relat , però continua necessitant una narració per poder comunicar-se amb la societat .

Figura 26. Ciència moderna

Tal **contradicció** posa en evidència que, fins i tot en la **postmodernitat**, el saber ha de **negociar** la seva **legitimació** dins d'un espai discursiu on el **relat** continua jugant un paper **fonamental**, no com a fonament transcendental, sinó com a **mediador** entre estils de vida i formes de saber.

7.10 Els relats de la legitimació del saber

Lyotard analitza dos grans **relats de legitimació**:

Relat de la llibertat	Relat de l'Estat
La humanitat és una heroïna que accedeix a la ciència per emancipar-se .	El saber com a eina per garantir l' ordre , la gestió i el progrés nacional .
<i>Legitimació del saber en clau democràtica.</i>	<i>El saber legitima les estructures de poder.</i>

Figura 27. Grans relats de legitimació

Lyotard creu que **el discurs platònic va inaugurar la ciència**, vinculant el saber a una forma d'**autoritat legítima**. El saber és un medi d'alliberament i la seva difusió, una missió de justícia i igualtat. El relat de l'ensenyament superior tendeix a minimitzar la importància del saber, perquè prioritza l'accés massiu al **coneixement bàsic**. La **ciència** serveix indirectament el poble a través de la **gestió estatal**. Tanmateix, en molts casos la formació científica s'acaba integrant dins una estratègia de consolidació del **poder polític**.

Una [de les grans versions del relat de legitimació] és aquella que té per subjecte la **humanitat** com a **heroi de la llibertat**. Tots els pobles tenen dret a la ciència. Si **el subjecte social ja no és**

⁶⁶ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, Pragmàtica del saber científic, p. 24.

⁶⁷ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, La funció narrativa i la legitimació del saber, p. 25.

el subjecte del saber científic, és que ho impedeixen els sacerdots i els tirans. El **dret a la ciència** ha de ser **reconquerit**. És comprensible que aquest relat imposi més una política de l'ensenyament primari que de la Universitat i les Escoles. La política escolar de la II República francesa il·lustra clarament aquests supòsits.

Pel que fa a l'ensenyament superior, aquest relat sembla que ha de limitar l'abast. D'aquesta manera es consideren en general les disposicions preses amb respecte a Napoleó amb la intenció de produir les competències administratives i professionals necessàries per a l'estabilitat de la legítimat l'Estat. És descuidar aquest últim, en la perspectiva del relat de les llibertats, no rep la seva de si mateix, sinó el poble. Si les institucions de l'ensenyament superior estan dedicades per part de la política imperial a ser planters dels quadres de l'Estat i accessòriament de la societat civil, és que a través de les administracions i les professions és com exercirà la seva activitat la nació que, al seu torn, està destinada a **conquerir les seves llibertats a la difusió de nous sabers entre la població**. El mateix raonament val amb major motiu per l'establiment d'institucions pròpiament científiques. **Es retroba el recurs al relat de les llibertats cada cop que l'Estat pren directament a càrrec seu la formació del poble sota el nom de nació i el seu encaminament per la via del progrés.**⁶⁸

Ambdós relats **entren en crisi durant el segle XX**: es trenca la confiança amb l'Estat i es dubta de la capacitat integradora de qualsevol relat universal. Entra en crisi la possibilitat de **justificar la ciència** o el saber apel·lant a ideals **universals** com el *progrés*, la *racionalitat* o la *llibertat*.

Crisi del relat de la llibertat	Crisi del relat de l'Estat
No es volen unificar tots els relats (<i>científic, narratiu</i>) en un de sol, perdent la justificació basada en universals.	Es trenca la suposició o expectativa que l' organització de l'Estat estigui establerta pel benestar dels ciutadans.

Figura 28. Crisis dels grans relats de legitimitat

Així s'inicia la **postmodernitat**, caracteritzada per la **incredulitat** vers els *metarelats*. En aquest context, es fa palesa la necessitat d'una **nova forma de legitimitat**, per la qual **Lyotard** proposa la **paralogia**, basada en el dissentiment i la diferència.

No es justifica la investigació i la difusió de coneixements per un principi d'**ús**. **No** es pensa en absolut que la **ciència** hagi de **servir** els interessos de l'**Estat** i/o de la societat civil. Es desatén el principi humanista segons el qual la humanitat s'educa amb dignitat i llibertat mitjançant el saber.⁶⁹

Lyotard contrasta la crisi amb la **proposta educativa** de **Wilhelm von Humboldt**, basada en la noció de **saber no instrumental**. Per **Humboldt**, el saber **no s'ha de justificar** segons la seva utilitat per a l'Estat o l'economia: **la ciència té valor en si mateixa** com a via de desenvolupament lliure i digne de la humanitat. Aquest ideal humanista xoca amb ambdós relats, i encara més amb el pensament postmodern, que accepta la fragmentació i l'absència de fonament del saber.

⁶⁸ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, Els relats de la legitimitat del saber, p. 28.

⁶⁹ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, Els relats de la legitimitat del saber, p. 30.

7.11 La deslegitimació

Amb la **crisi dels grans relats legitimadors** el saber entra en una etapa de **deslegitimació**: els discursos sobre el saber, la ciència o l'educació ja no poden recolzar-se en una fonamentació filosòfica, ètica o política forta. **La ciència perd el seu suport metafísic** i ja no es pot presentar com un **relat totalitzador**. La deslegitimació comporta la **pèrdua d'autoritat de les institucions** tradicionals i la necessitat de **replantjar el sentit del saber** en un entorn plural i fragmentat.

D'aquesta manera s'obre pas la idea de perspectiva, que no està lluny, almenys segons aquesta consideració, de la dels **jocs del llenguatge**. Es té allí un **procés de deslegitimació que té per motor l'exigència de legitimació**. La *crisi* del saber científic, els signes de la qual es multipliquen a finals del segle XIX, no prové d'una proliferació fortuït de les ciències que en si mateixa seria l'efecte del progrés de les tècniques i de l'expansió del capitalisme. Procedeix de l'**erosió interna del principi de legitimitat del saber**.⁷⁰

Això genera una **profunda incertesa**. Però allò increïble de la **condició postmoderna** no és només que hi hagi desconfiança cap als *metarelats*, sinó que la seva **absència** es visqui de manera **problemàtica**.

El **saber postmodern** no és només l'instrument dels poders. Fa més **útil** la nostra **sensibilitat davant les diferències**, i reforça la nostra capacitat de suportar allò incommensurable.⁷¹

La deslegitimació també afecta l'**ensenyament** i la **ciència institucionalitzada**. Les universitats i les escoles deixen de basar-se en valors de formació integral o desenvolupament humà i passen a respondre a **criteris de rendiment** i utilitat econòmica. La **transmissió del saber** ja no és un fi en si mateix, sinó un **mitjà per a produir valor**. Això accentua la distància entre saber i sentit, i genera una crisi de la figura del mestre i de la institució educativa.

Així adquireix forma la **legitimació pel poder**. Aquest no és només la bona performativitat, també és la bona verificació i el bon veredict. Legitima la ciència i el dret **mitjançant la seva eficàcia**, i aquesta per aquells. S'autolegitima com sembla fer-ho un sistema regulat sobre l'optimització de les seves actuacions. Doncs és precisament aquest **control sobre el context** el que ha de proporcionar la **informatització generalitzada**. La performativitat d'un enunciat, sigui denotatiu o prescriptiu, s'incrementa en proporció a les **informacions de les quals disposa** respecte al seu referent. Així l'increment del poder, i la seva autolegitimació, passa ara per la **producció**, la **memorització**, l'**accessibilitat** i l'**operacionabilitat de les informacions**.⁷²

7.12 La legitimació per la paralogia

Davant la crisi, **Lyotard** proposa una nova via: la **paralogia**.

Paralogia
Cerca de dissentiment , de la innovació inesperada dins dels jocs de llenguatge .

Figura 29. Paralogia

⁷⁰ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, La deslegitimació, p. 33.

⁷¹ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, Introducció, p. 5.

⁷² Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, La deslegitimació, p. 38.

La **legitimació** ja no es fonamenta en la veritat universal o la justícia objectiva, sinó la capacitat de **generar nous enunciat**s que **desestabilitzin les normes establertes**.

[L]es dades del problema de la legitimació del saber avui estan suficientment esclariades pel nostre propòsit. **El recurs als grans relats està exclòs**; no es podria, doncs, recórrer ni a la dialèctica de l'Esperit ni tampoc a l'emancipació de la humanitat per donar validesa al discurs científic postmodern. Però [...] **el petit relat es manté com la forma per excel·lència** que pren la **invenció imaginativa**, i, per suposat, la **ciència**. D'altra banda, el principi del **consens** com a criteri de validació sembla també **insuficient**. O bé els l'acord dels homes en tant que intel·ligències cognoscents i voluntats lliures obtingut mitjançant el diàleg. [...]

El problema és, doncs, saber si és possible una **legitimació** que s'autoritzi per la sola **paralogia**⁷³

La **paralogia** no **cerca** l'acord o el consens, sinó la **creativitat** i la **transformació**. Reconeix la **pluralitat dels jocs** de llenguatge i la **impossibilitat de reduir-los a una unitat** homogènia. Així, el saber esdevé un **procés obert** i en constant **reinvenió**.

Funció de la persona filòsofa o la científica
Proposar noves normes del joc, nous marcs de comprensió .

Figura 30. Funció de la persona filòsofa o la científica

El plantejament de **Lyotard** té **conseqüències polítiques i pedagògiques**: la **legitimació** no ve per la via de l'autoritat ni per la repetició, sinó per la capacitat d'**obrir camins nous**. Possibilita una **comunitat de parlants** basada en la **diferència**, en lloc de la identitat.

Saber
Un espai de resistència davant de la totalització i la normalització.
Pràctica de creació i interpel·lació constant, on el diàleg es manté viu a través de la diferència i no la superació o dissolució en una veritat comuna.

Figura 31. Saber segons el plantejament de Lyotard

La **paralogia** implica una **redefinició del paper del saber dins la societat**. La qüestió ja no és imposar noves ortodòxies, sinó permetre la **convivència de perspectives diverses**: *fer visibles les tensions, paradoxes i conflictes que configuren la realitat*.

Lyotard redefineix a través de la **paralogia** el concepte mateix de **racionalitat**:

Racionalitat
Ja no és entesa com un sistema tancat i coherent, sinó com una obertura permanent a allò nou , allò que encara no té lloc dins del sistema establert, i que precisament per això desafia el sistema i el fa evolucionar .

Figura 32. Redefinició de la racionalitat

⁷³ Lyotard, J-F., *La condició postmoderna*, La legitimació per paralogia, p. 48.